

ÇEVRENİN KASTEN VE TAKSİRLE KİRLLETİLMESİ SUÇLARINDA İÇTİMA SORUNU

Arş. Gör. İlbilge Selcen PEKER*

Öz

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m. 181'de hüküm altına alınmıştır. İlgili düzenlemede birbirinden bağımsız iki farklı suç tipine yer verilmiştir. Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu ise Türk Ceza Kanunu m. 182'de, çevrenin kasten kirletilmesi suçuna benzer şekilde düzenlenmiştir. Türk hukukunda çevreyi korumaya yönelik olarak farklı kanunlarda düzenlenmiş birçok suç ve kabahat yer almaktadır. Bu durum Türk Ceza Kanununda düzenlenen çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi suçları ile diğer suçlar ve çevre kabahatleri arasında içtima sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi suçları unsurlarıyla birlikte ayrı ayrı incelenmiştir. Ancak içtima ile doğrudan ilgisi olmaması sebebiyle hukuka aykırılık, kusurluluk, teşebbüs, iştirak, kovuşturma ve yaptırım konularına ilişkin açıklamalarda bulunulmamıştır. Son olarak içtima hakkında genel bilgiler verildikten sonra çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi suçlarındaki içtima ilişkisi doktrindeki tartışmalar ve Yargıtay tarafından verilen karar çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

* Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye | Res. Asst., KTO Karatay University, Faculty of Law, Department of Criminal and Criminal Procedure Law, Konya, Türkiye
✉ ilbilge.peker@karatay.edu.tr • ORCID 0000-0002-1585-4098

✉ **Atıf Şekli** | Cite As: PEKER, İlbilge Selcen: "Çevrenin Kastem ve Taksirle Kirletilmesi Suçlarında İçtima Sorunu", SÜHFD, C. 32, S. 3, 2024, s. 1807-1860.

✉ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

✉ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler

• Çevre Kirliliği • Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi • Çevre Ceza Hukuku • İçtima • Çevreye Karşı Suçlar

THE PROBLEM OF CONCURRENCE IN THE OFFENSES OF INTENTIONAL AND NEGLIGENT POLLUTION OF THE ENVIRONMENT

Abstract

The offense of intentional pollution of the environment is regulated under Article 181 of the Turkish Penal Code. Two different types of offenses independent of each other are included in the relevant regulation. The offense of negligent pollution of the environment is regulated in Article 182 of the Turkish Penal Code, similar to the offense of intentional pollution of the environment. In Turkish law, there are many offenses and misdemeanours regulated in different laws in order to protect the environment. This situation has led to the emergence of the problem of concurrence between the crimes of intentional and negligent pollution of the environment regulated in the Turkish Penal Code and other offenses and environmental misdemeanours.

In this study, the offenses of intentional and negligent pollution of the environment are examined separately with their elements. However, since they are not directly related to concurrence, explanations on unlawfulness, culpability, attempt, participation, prosecution and sanction were not made. Finally, after providing general information about concurrence, the relationship of concurrence in the offences of intentional and negligent pollution of the environment is evaluated separately within the framework of doctrinal discussions and the decision of the Court of Cassation.

Keywords

• Environmental Pollution • Intentional and Negligent Pollution of The Environment • Environmental Criminal Law • Concurrence • Offenses against the Environment

GİRİŞ

Çevre kirliliği, canlıların yaşamını tehdit eden ve çevresel değerler ile ekolojik denge üzerinde olumsuz etkiler yaratan evrensel bir sorundur. Özellikle sanayileşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızla artan bir ivme yakalayan çevre kirliliği, günümüzde oldukça ciddi boyut-

lara ulaşmıştır. Bu artışın en önemli sebeplerinden birisi de dünya genelinde yaşanan çevresel felaketler olmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinden Japonya'ya; Ukrayna'dan Avustralya'ya kadar birçok ülkede yaşanan bu felaketlerde zehirli gazlar atmosfere yayılmış, tonlarca petrol denize dökülmüş, yüksek miktarda radyasyon açığa çıkmış, zehirli atıklar toprağa karışmış ve çevresel değerler insanoğlu tarafından ciddi şekilde tahrip edilmiştir¹. Bunlara bağlı olarak bazı bölgelerde ormanlar ve bitki örtüsü yok olmuş, toprak verimliliği azalmış, canlılar yaşamını yitirmiştir². Çevre kirliliği ve çevresel felaketler arasında süregelen bu ilişki zamanla daha büyük ve kalıcı problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır: Ekolojik denge bozulmaya başlamış, küresel ısınma artmış, iklim değişiklikleri ile birlikte canlı türleri yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır³.

Çevre kirliliğinin tüm dünyayı etkisi altına almaya başlaması özellikle XX. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. Çevrenin korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesi amacı ile çeşitli konferanslar düzenlenmiş, uluslararası sözleşmeler ve protokoller imzalanmıştır. 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Stockholm İnsan ve Çevre Konferansının gerçekleştirilmesiyle başlayan bu süreç⁴, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Özellikle BM, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliğinin (AB) bu konuda önemli bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Şimdiye kadar iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi, hava kirliliği, deniz kirliliği, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: **AYGÖRMEZ UĞURLUBAY**, Gülsün Ayhan, Çevreye Karşı Suçlar, Türk ve Alman Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar, 1. Baskı, Ankara 2015, s. 27-30. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde Deepwater Horizon isimli petrol platformunun çökmesi neticesinde 11 kişi yaşamını yitirmiş ve 4,1 milyon varil ham petrol 87 gün boyunca Meksika Körfezine yayılmıştır: **STEINZOR**, Rena, "How Criminal Law Can Help Save the Environment," Environmental Law 46, No. 1, 2016, s. 220. Macaristan'daki kırmızı çamur kirliliği neticesinde ise 10 kişi hayatını kaybetmiş, 286 kişi yaralanmıştır. Ayrıca kirliliğin etkisiyle Ogiolo deresindeki tüm yaşam sona ermiştir.: **NAGLY**, Anita, "The Protection of Water through Criminal Law", Journal of Agricultural and Environmental Law 14, No. 26, 2019, s. 140.

² **AYGÖRMEZ UĞURLUBAY**, s. 27-30.

³ <https://www.ipcc.ch/2021/08/09/ar6-wg1-20210809-pr/> (Erişim Tarihi: 20.07.2024); <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/30-binden-fazla-canli-turunun-nesli-tukenme-tehlikesi-altinda-41477278> (Erişim Tarihi: 20.07.2024).

⁴ **AŞAN**, Dilek, "1972 Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı", Su ve Çevre Teknolojileri Dergisi, S. 169, 2022, s. 37, 38.

çevresel sorunlara ilişkin birçok sözleşme imzalanmıştır⁵. Ayrıca AB tarafından çevrenin ceza hukuku aracılığıyla korunmasını öngören direktifler yayımlanmıştır.

Çevre ve çevre ceza hukukunda yaşanan bu gelişmeler zaman içerisinde Türk hukuk sistemini de etkilemiştir. Türk hukukunda çevrenin korunmasına yönelik olarak farklı kanunlarda birçok suç ve kabahat düzenlenmiştir. 1982 Anayasası m. 56'da her bireyin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca devlete ve vatandaşlara çevrenin geliştirilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre sağlığının korunması ödevi yüklenmiştir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) m. 1'de ise bu kanunun amaçlarından birisinin çevreyi korumak olduğu ifade edilmiştir. Aynı kanunun "*Çevreye Karşı Suçlar*" başlıklı bölümünde çevrenin kasten kirletilmesi suçu (m. 181), çevrenin taksirle kirletilmesi suçu (m. 182), gürültüye neden olma suçu (m. 183) ve imar kirliliğine neden olma suçu (m. 184) hüküm altına alınmıştır. Bunun dışında TCK m. 172, 173, 174'te, 2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) m. 65'te, 3194 sayılı İmar Kanunu m. 42'de, Orman Kanunu m. 93/2'de, 2872 sayılı Çevre Kanunu (ÇK) m. 20'de, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu (KK) m. 36, 38, 41 ve 42'de, Hayvanları Koruma Kanunu (HKK) m. 5/2, m. 28/b'de de çevreyi koruma amacına hizmet eden çeşitli suçlar ve kabahatler düzenlenmiştir⁶. Bu durum TCK'de düzenlenen çevrenin kirletilmesi suçları ile diğer suçlar ve çevre kabahatleri arasında içtima sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira çevre suç ve kabahatleri konu, fiil ve manevi unsur yönünden birbirinden farklılaşsa da somut olayın özelliklerine göre kimi zaman içtima ilişkisi çerçevesinde tartışılması gereken durumlar ortaya çıkabilmektedir.

⁵ GÖRGÉNYI, Ilona, "Environmental Human Rights and the Protection of the Environment through Criminal Law in the Light of Recent Developments", *Journal of Agricultural and Environmental Law* 17, No. 32, 2022, s. 44. Çevre ceza hukukunun uluslararası kaynakları için bkz.: **AYGÖRMEZ UĞURLUBAY**, s. 38-43.

⁶ Ayrıca bkz.: 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu m. 282; Karayolları Trafik Kanunu m. 30; 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu m. 36; 6381 sayılı Orman Kanunu m. 81; 3621 sayılı Kıyı Kanunu m. 15; 618 sayılı Limanlar Kanunu m. 11; 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu m. 18; 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanun m. 18; 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu m. 20, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu: **YOKUŞ SEVÜK**, Handan, *Çevre Hukuku: Doğal Çevrenin Korunması*, 2. Baskı, Ankara 2017, s. 180.

Bu çalışmada öncelikle çevrenin korunmasında ceza hukukunun rolüne değinilmiştir. Daha sonra çevrenin kirletilmesi suçlarına ilişkin genel açıklamalarda bulunulmuş ve bu suçlar unsurlarıyla birlikte ayrı ayrı incelenmiştir. Ancak suç incelemesi yaparken konunun sınırlarını aşmak amacıyla hukuka aykırılık, kusurluluk, teşebbüs, iştirak, kovuşturma ve yaptırım konularına ilişkin açıklamalarda bulunulmamıştır. Son olarak suçların içtimasına ilişkin kavramlar kabul ettiğimiz görüşler çerçevesinde açıklanmış ve kabahatler ile suçlar arasındaki içtima ilişkisi incelenmiştir. Çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi suçlarındaki içtima ilişkisi ise doktrindeki tartışmalar ve Yargıtay tarafından verilen karar çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

I. ÇEVRENİN CEZA HUKUKU ARACILIĞIYLA KORUNMASI

Çevre bilincinin oluşması ve gelişmesi çevrenin korunmasında hukukun etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Ancak hangi hukuk dalına ne zaman başvurulması gerektiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İlk zamanlarda özel hukuk ve idare hukuku ön plana çıkarken bu yaklaşım zamanla etkisini yitirmiştir. Bu iki hukuk dalının çevreye verilen zararları önleme ve çevrenin korunmasını sağlama konusunda yetersiz kalması üzerine çevrenin ceza hukuku aracılığı ile korunması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır⁷. Bazı yazarlar çevrenin ceza hukuku ile korunmasının *ultima ratio* (son çare) ilkesi ile ters düşeceğini ileri sürerken, bazıları çevre ceza hukukunun bu ilke ile uyum içerisinde olduğunu savunmuştur⁸.

⁷ ÜNVER Yener/NUHOĞLU, Ayşe, Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku, İstanbul 1999, s. 25 vd.; BALCI, Meral, "Çevre Ceza Hukukunun İdari Bağlılığı", Journal of Penal Law and Criminology 10, S. 1, 2022, s. 46; JAROLÍMKOVÁ, Andrea, "Enforcement of Environmental Protection through Criminal Law", Common Law Review 11, 2010, s. 33; SINAR, Hasan, "Çevre Ceza Hukukunun Gelişimi ve Çevrenin Ceza Normları ile Korunması Rejimi Yönünden Almanya ve Fransa Örnekleri", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 2, 2013, s. 420; ÖZGÜÇ, Levent Emre, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu, 1. Baskı, İstanbul 2020, s. 23. Bu üç hukuk dalı, avantajları ve dezavantajları ile birlikte çevrenin korunması bakımından önemli bir işlev görmektedir. Bunlar hakkında bkz.: MAVİŞ, Volkan, Türk Ceza Kanunu'nda Çevreye Karşı Suçlar, 1. Baskı, Ankara 2021, s. 115, 116, 123.

⁸ Çevre ceza hukukunun *ultima ratio* ilkesi ile uyum içerisinde olduğuna ilişkin olarak bkz.: AYGÖRMEZ, Gülsün Ayhan, Çevre Ceza Hukuku: Çevre Ceza Genel Hüküm-

Son zamanlarda dünya genelinde yaşanan çevresel felaketler ve çevreye verilen zararlar düşünüldüğünde, çevrenin korunmasında ceza hukukunun gerekliliği artık tartışılmaz bir hal almıştır. Çevrenin korunması, önleme yaklaşımı üzerine kuruluyken⁹ diğer hukuk dallarına göre özel ve genel önleme işlevi daha etkin olan ceza hukukunun bu konuda devre dışı bırakılması düşünülemez¹⁰. Ayrıca günümüzde hakaret ve mala zarar verme gibi bireysel niteliği ön plana çıkan suçlar -suç olmaktan çıkarma eğilimi içerisinde tartışma konusu yapılırsa dahi- birçok ceza kanununda halen varlığını sürdürmektedir. Bu tür fiiller suç olmaya devam ederken toplumsal ve hatta evrensel bir değer olan çevrenin, ceza hukuku aracılığı ile korunmasının *ultima ratio* ilkesi bakımından tartışmaya açılması haklı olarak eleştirilmektedir¹¹. Öyle ki, bazı yazarlar korunan hukuki değerler kolektif bir değere ilişkin olduğu hallerde ceza hukukunun ilk ve hatta yegâne çare olarak kabul edilebileceğini ifade etmektedir¹².

Günümüzde birçok ülke de çevrenin ceza hukuku aracılığı ile korunması gerektiğini kabul ederek ceza kanunlarında çevreye karşı suçlara

ler C. I, 1. Baskı, İstanbul 2021, s. 2, 3. Büyük zarar veya tehditlerin söz konusu olduğu, diğer hukuk dallarının yetersiz kaldığı ve toplumu korumak amacıyla son çare olarak ceza hukukuna başvurulması gerektiğine ilişkin olarak bkz.: NAGLY, s. 130. Son çare ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: TAŞKIN, Ozan Ercan, "Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku", Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 1, 2016, s. 60 vd.

⁹ GÜNEŞ, Ahmet M., Çevre Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 40.

¹⁰ Aynı yönde bkz.: ÖZGÜÇ, s. 24; YILMAZ, Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları, 1. Baskı, Ankara 2013, s. 24; MAVİŞ, s. 127; AYGÖRMEZ, s. 2. Özellikle şirket yöneticileri açısından ceza hukukunun devreye girmesinin caydırıcılık için büyük öneme sahip olduğu ifade edilmektedir: STEINZOR, s. 214. Ceza hukukunun damgalama etkisinin de çevre suçlarının şirketler bünyesinde işlenmemesi açısından önemli bir etken olduğu belirtilmektedir: UHLMANN, David M., "Protection of the Environment through Criminal Law: An American Perspective," Law Review 6, no. 2, 2016, s. 159.

¹¹ TAŞKIN, Ozan Ercan, "Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler", Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C. 3, S. 1, 2015, s. 125, 126. Benzer yönde bkz.: MAVİŞ, s. 127.

¹² TAŞKIN, Son Çare, s. 84. Çevre ceza hukukunun ilk ortaya çıktığı dönemde birincil araç olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.: FAURE, Michael G., "The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe," Virginia Environmental Law Journal 35, No. 2, 2017, s. 324.

yer vermektedir¹³. Uluslararası alanda ise özellikle AB tarafından önemli adımlar atılmaktadır. AB Konseyi tarafından 2008/99/EC sayılı Direktif ile üye devletlerin ulusal mevzuatlarında çevre suçlarına yer vermesi ve bu suçların ihlali halinde gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişilerin de ayrıca yaptırımlara tabi tutulması öngörülmüştür¹⁴. AB, bu direktiflerle asgari çevre koruma standartlarının oluşturulmasını amaçlamıştır¹⁵. Ancak tüm bu girişimlere rağmen çevre suçlarında bir düşüş yaşandığından söz etmek mümkün değildir. Nitekim AB Komisyonunun 2008/99/EC sayılı Direktif ile ilgili olarak yaptığı bir değerlendirmeye göre, 2011-2019 yılları arasında AB'ye üye devletlerde işlenen çevre suçları; uyuşturucu kaçakçılığı, sahtecilik ve insan ticareti suçlarından sonra dördüncü en büyük suç kategorisini oluşturmaktadır¹⁶. Alınan bu sonuçlar çevrenin korunması için daha sert ve kapsamlı düzenlemelerin yapılması gerekliliğini

¹³ Bu konuda ilk adım atan ülkelerden birisi ABD'dir. ABD'de 1970 yılından itibaren çevrenin ceza hukuku ile korunmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır: **JAROLÍMKOVÁ**, s. 35. Almanya'da ise ilk olarak 1980 yılında Çevre Suçlarıyla Mücadele Kanununu yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu kanunda ve diğer başka kanunlarda yer alan suçlar, ceza kanununun kapsamına alınmıştır. Böylelikle çevre ceza hukukunun da gerçek anlamda bir ceza hukuku dalı olduğunu göstermek ve toplumunun çevre bilincini artırmak amaçlanmıştır: **KRETSCHMER**, Bernhard, "Das Umweltstrafrecht und Das Umweltordnungswidrigkeitenrecht in Deutschland, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 2, Özel Sayı, 2010, s. 57. Alman Ceza Kanununda hüküm altına alınan çevreye karşı suçların Türkçe çevirisi için bkz.: **YENİSEY**, Feridun/Plagemann, **GOTTFRIED**, Alman Ceza Kanunu Strafgesetzbuch (StGB), Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 2015.

¹⁴ Direktif metni için bkz.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099> (Erişim Tarihi: 15.07.2024). AB Konseyi'nin bu Direktifi, ceza yaptırımlarının -idare ve medeni hukuka nazaran- daha caydırıcı olduğu düşüncesine dayanmaktadır: **JAROLÍMKOVÁ**, s. 33; **GÖRGÉNYI**, s. 48.

¹⁵ **JAROLÍMKOVÁ**, s. 34. Devletler de söz konusu direktifleri kanunlarına yansıtma eğilimi içerisindedirler. Örneğin Macar çevre ceza hukukunun bu direktiflerden önemli ölçüde etkilendiği ifade edilmektedir: **NAGLY**, s. 131.

¹⁶ **GÖRGÉNYI**, s. 49. Almanya özelinde 2010-2020 yılları arasında yapılan bir çalışmada ise çevre suçlarının %3 oranını azaldığı tespit edilmiştir. Ancak bu durumun da daha ziyade düşük bütçe ve personel eksikliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir: **SINA**, Stephan/ **DUIN**, Laurens/ **TRÖLTZSCH**, Jenny, Umweltdelikte 2021 Auswertung von Statistiken, Berlin 2023, s. 98; **RICHTER**, Nancy, Das deutsche Umweltstrafrecht in der Kritik – eine ineffektiv ausgestaltete Rechtsmaterie?, der Hochschule Meißen (FH) und Fortbildungszentrums, Meißen 2021, s. 38.

ortaya koymuştur. Bunun üzerine AB, yeni bir direktif yayımlamak için harekete geçmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde 2024/1203 sayılı Direktif 11 Nisan 2024 tarihinde kabul edilmiş ve 20 Mayıs 2024 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁷.

Günümüzde 2008/99/EC sayılı Direktifin yerini 2024/1203 sayılı Direktif almıştır¹⁸. Bu yeni Direktifle çevre suçlarının kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca çevrenin korunmasında ceza hukukunu da içerisine alan çok yönlü bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu düşüncesine¹⁹ uygun şekilde gerçek ve tüzel kişiler hakkında uygulanabilecek birçok tedbire yer verilmiştir²⁰. Direktif 5(3)'te ve 7(2)'de çevrenin eski haline getirilmesi veya çevreye verilen zarar için tazminat ödenmesi, ilgili suçun işlenmesine neden olan faaliyetlerin sürdürülmesine yönelik izin ve yetkilerin geri alınması, para cezalarının miktarının çevreye verilen zararın ağırlığı ve süresi ile suçtan elde edilen menfaatler dikkate alınarak belirlenmesi gibi bazı önemli tedbirler öngörülmüştür. Ortaya konulan bu yenilikler doktrindeki "toolbox" yaklaşımının bir yansıması niteliğindedir²¹. Bu yaklaşım, çevre suçları için öngörülen tedbirlerin hapis ve para cezası ile sınırlandırılmamasını ve seçenek tedbirler arasında suça en uygun olanının belirlenmesini öngörmektedir. Çevre ceza hukukunda "toolbox" anlayışını karakterize eden en önemli unsurlardan birisi, tedbirlerin çeşitlendirilmiş olmasıdır. Yaklaşım bu yönüyle son çare ilkesine de uygun bir nitelik arz etmektedir²².

¹⁷ **AKBULAK**, Yavuz, "Çevreye Karşı Bir 'Özen Yükümlülüğü'nün Oluşturulması mı? Avrupa Birliği 'Çevre Suçları Direktifi'nin Zorlukları ve İlerleme Süreci (Bölüm 1)", <https://legal.com.tr/blog/cevre-hukuku/cevreye-karsi-bir-ozen-yukumlugunun-olusturulmasi-mi-avrupa-birligi-cevre-suclari-direktifinin-zorluklari-ve-ilerleme-sureci-bolum-1/> (Erişim Tarihi: 22.07.2024).

¹⁸ Direktif metni için bkz.: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401203 (Erişim Tarihi: 23.07.2024).

¹⁹ **ALI**, Mahrus/**WAHANISA**, Rofi/**BARKHUIZEN**, Jaco/**TERRAPHAN**, Papontee: "Protecting Environment through Criminal Sanction Aggravation," *Journal of Indonesian Legal Studies* 7, No. 1, 2022, s. 194.

²⁰ Örneğin Alman hukukunda zararın tazmini ve eski hale getirme gibi uygulamalar kullanılmaktadır. **SINAR**, s. 432.

²¹ Bkz.: **AKBULAK**. Toolbox yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **FAURE**, s. 353-355.

²² **FAURE**, s. 324.

II. ÇEVRENİN KASTEN VE TAKSİRLE KİRLETİLMESİ SUÇLARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu TCK m. 181'de düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi; ikinci fıkrasında ise atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması birbirinden bağımsız suçlar olarak hüküm altına alınmıştır²³. Söz konusu suçların nitelikli halleri, üçüncü ve dördüncü fıkralarda düzenlenmiştir²⁴. Son olarak beşinci fıkrada, TCK m. 181/2-3-4'te yer alan fiillerden dolayı tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması kabul edilmiştir. TCK m. 181/1 açısından ise herhangi bir belirleme yapılmamıştır.

Çevrenin kirletilmesi suçlarının düzenlendiği maddelerde veya bu maddelerin gerekçesinde atık, artık, çevre, toprak, su ve hava kavramlarının tanımlarına yer verilmemiştir. Bu kavramlar doktrinde yönetmelikler ve diğer kanunlar ile söz konusu kavramların günlük dildeki karşılıklarından yararlanmak suretiyle açıklanmaktadır. ÇK m. 2'ye göre her türlü madde atık sınıfında yer almaz. Bir maddenin atık olarak nitelendirilebilmesi için bir faaliyet neticesinde ortaya çıkmış olması gerekir. ÇK m. 2'de yer alan atık tanımı bu yönüyle eleştiriye açıktır. Nitekim Atık Yönetimi Yönetmeliği m. 4/1-d'de, ÇK'dekine nazaran daha geniş bir tanım yapılmıştır. İlgili yönetmelikte atığın bir faaliyet neticesinde ortaya çıkmış olması aranmamış, çevreye verilen her türlü madde ve materyal atık olarak nitelendirilmiştir. Artık kavramı ise mevzuatımızda tanımlanmamıştır. Ancak doktrinde artık kavramı, bu kelimenin sözlük anlamından yola çıkmak suretiyle açıklanmaktadır. Buna göre artık; tüketildikten veya kullanıldıktan sonra ondan geriye kalan maddeyi ifade etmektedir²⁵. Çevre ise ÇK m. 2'de tanımlanmıştır. Buna göre çevre; canlıların birbirleriyle etkileşim içinde oldukları, ilişkilerini devam ettirdikleri biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır.

²³ YOKUŞ SEVÜK, Handan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 2020, s. 521. TCK m. 181/2 ile m. 181/1'deki "atık veya artık"lara atıf yapıldığına ve bu sebeple m. 181/2'nin nitelikli hal olarak kabul edilmesi gerektiğine ilişkin olarak bkz.: ÖZEN, Mustafa, "Çevreye Karşı Suçlar (TCK M. 181, 182)", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 1, 2010, s. 1419.

²⁴ TCK m. 181/3'ün hukuki niteliği doktrinde tartışmalıdır. Bu konu "Nitelikli Haller" başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

²⁵ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 313

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kanunu m. 3'te toprak "*mineral ve organik maddelerin parçalanarak ayrışması sonucu oluşan, yeryüzünü ince bir tabaka halinde kaplayan, canlı ve doğal kaynak*" olarak ifade edilmiştir²⁶. Su kavramı da mevzuatımızda tanımlanmamıştır. Ancak doktrinde suyun kapsamına "*devamlı olarak veya zaman zaman yatağından akan veya durgun olan veya kaynağından doğal olarak çıkan yüzey suyu, doğal dönüşüme katılan tüm yer altı suyu, yeraltı boşluklarında veya ev kuyularındaki akan veya durgun su ve denizler*"in gireceği kabul edilmiştir²⁷. Çevrenin kirletilmesi suçunun konusunu oluşturan havanın ise, dünya yüzeyini kaplayan atmosferik hava olduğu ifade edilmiştir²⁸.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun birinci fıkrasında atık veya atıkların alıcı ortama (toprak, su, hava) mevzuatta²⁹ öngörülen usullere aykırı şekilde verilmesi arandığı için burada bağlı hareketli bir suç söz konusudur³⁰. Dolayısıyla teknik usullere aykırılık taşımayan fiiller, tipikliğe uymadığı için bu suça vücut vermeyecektir. Ayrıca madde metninde çevreye zarar verme şartı aranmadığı, ancak "*çevreye zarar verecek şekilde*" ifadesine yer verilerek hareketin tehlikenin gerçekleşmesi açısından elverişli olması arandığı için suç, potansiyel tehlike suçudur³¹. Bu sebeple somut

²⁶ Ancak bazı yazarlar bu toprak tanımının dar bir kapsamı bulunması sebebiyle çevrenin korunması bakımından yeterli olmadığını, TCK m. 181/1'de yer alan toprak kavramının daha geniş yorumlanması gerektiğini kabul etmektedirler: "*Toprak, doğal denge ve canlıların kullanımı bakımından fonksiyon icra eden yeryüzü katmanını ifade eder*" MAVİŞ, s. 248; "*Toprak kavramı geniş yorumlanmalı, doğanın bir parçası olarak ekolojik fonksiyonları varsa, dünyanın üst kabuğu, akıcı ve gaz şeklindeki türleriyle bu kapsamda kabul edilmelidir*" YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 313.

²⁷ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 313.

²⁸ MAVİŞ, s. 252.

²⁹ Madde metninde ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırılıktan söz edilmekle birlikte kanunlar ifadesiyle kastedilen ilgili mevzuattır.

³⁰ ÖZGÜÇ, s. 149; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, 2015, s. 402; MAVİŞ, s. 260; YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 328; YAŞAR, Osman/ GÖKCAN, Hasan Tahsin/ARTUÇ, Mustafa, Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu, C. 4, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 5580. Suçun serbest hareketli bir suç olduğuna ilişkin olarak bkz.: ÖZEN, 2010, s. 19.

³¹ Aynı yönde bkz.: AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, 2015, s. 414; YILDIZ, Ali Kemal, "*Çevrenin Kasten Kirletilmesi*", Özel Ceza Hukuku C. 5: Genel Tehlike Yaratan, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar İstanbul 2019, s. 200. Ancak doktrindeki çoğunluk yazar suçun somut tehlike suçu olduğu kanaatindedir. Bkz.: ARTUK, M. Emin/GÖKÇEN, Ahmet/ALŞAHİN, M. Emin/ÇAKIR, Kerim, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 20. Baskı, Ankara 2022, s. 733; YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s.

tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti gerekirse de hareketin tehlikeye elverişli olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir³². Maddenin ikinci fıkrasında düzenlenen suç ise serbest hareketli bir suçtur³³. Atık veya artıkların herhangi bir şekilde ülkeye sokulmasıyla birlikte suç tamamlanmaktadır. Ayrıca bu maddelerin ülkeye sokulması sebebiyle bir zararın ya da zarar tehlikesinin meydana gelmesi aranmadığı için suç soyut tehlike suçu niteliğindedir³⁴.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu ise TCK m. 182’de düzenlenmiştir. Birinci fıkranın ilk cümlesinde atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesi suçun temel şekli olarak hüküm altına alınmıştır. Söz konusu atık veya artıkların, bu fiil dolayısıyla alıcı ortamda kalıcı etki bırakması ise fıkranın ikinci cümlesinde suçun neticesi sebebiyle ağırlaşmış şekli olarak düzenlenmiştir³⁵. Maddenin ikinci fıkrasında ise suçun nitelikli hali hüküm altına alınmıştır. Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda, TCK m. 181/1’den farklı olarak atık veya artıkların alıcı ortama mevzuatta öngörülen teknik usullere aykırı şekilde verilmesi aranmadığından bu suç serbest hareketli bir suçtur³⁶. Ayrıca hareketin tehlikenin gerçekleşmesi açısından elverişli olması yeterli görüldüğü, ancak bir neticenin meydana gelmesi aranmadığı için bu suç da potansiyel tehlike suçudur³⁷.

III. ÇEVRENİN KASTEN KİRLETİLMESİ SUÇU

A. Korunan Hukuki Değer

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu ile korunan hukuki değer ne ya da neler olduğuna ilişkin olarak doktrinde bir görüş birliği bulunmamak-

306, 307; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5582; GÜNGÖR, Mümin, “Çevrenin Kasten Kirletilmesi”, Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi, C. 3, S.1-2, 2021, s. 89.

³² AKBULUT, Berrin, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10. Baskı, Ankara 2023, s. 484.

³³ ÖZGÜÇ, s. 197.

³⁴ YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 202; MAVİŞ, s. 274; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5586; GÜNGÖR, s. 89; TAŞKIN, Çevre Ceza Hukuku, s. 152.

³⁵ TCK m. 182/1-c. 2’nin hukuki niteliği doktrinde tartışmalıdır. Bu konu çevrenin taksirle kirletilmesi suçundaki “Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Suç” başlığı altında ele alınmıştır.

³⁶ MAVİŞ, s. 308.

³⁷ AKBULUT, s. 484.

tadır. Madde gerekçesinde bu suç ile AY m. 56'da yer alan hakkın korunduğu ifade edilmiştir. Nitekim doktrinde bir görüşe göre bu suç ile sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı korunmaktadır³⁸. Diğer bir görüş de bu suç ile AY m. 56'da yer alan hakkın korunduğunu kabul etmekle birlikte, bunun yanı sıra maddede belirtilen alıcı ortamların da korunduğunu ileri sürmektedir³⁹. Bir diğer görüş ise çevrenin kasten kirletilmesi suçu ile kamusal yararın korunduğunu belirtmektedir⁴⁰. Başka bir görüş ise TCK m. 181'de birbirinden bağımsız iki farklı suç tipinin düzenlenmesinden hareket ederek korunan hukuki değere ilişkin her bir fıkra bakımından ayrı bir değerlendirmede bulunulması gerektiğini kabul etmekte ve her iki suç açısından da insan sağlığına ayrı bir vurgu yapılmadığı için öncelikle çevre ve dolaylı olarak da canlıların yaşamının ve sağlığının korunduğunu belirtmektedir⁴¹. Ayrıca TCK m. 181/2'deki suçun oluşup oluşmaması idarenin izin verip vermemesine bağlı tutulduğundan bu suç ile idari değerlerin de koruma altına alındığını ifade etmektedir⁴².

³⁸ **YILDIZ**, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 192; **ÖZGENÇ**, İzzet, Türk Ceza Hukuku, 19. Baskı, Ankara, 2023, s. 223; **ÖZEN**, s. 26. Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının korunduğuna ilişkin olarak bkz.: **ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR**, Özel Hükümler, s. 730; **ARTUK**, Mehmet Emin, "Çevrenin kasten kirletilmesi suçu (TCK M. 181)", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, 2014, s. 39, 40. Artuk ayrıca insan ve diğer canlıların yaşama hakkı ile malvarlığının da korunduğunu ifade etmektedir: **ARTUK**, s. 39, 40. Bu suç ile sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının yanı sıra yaşama ve sağlık hakkının da korunduğuna ilişkin olarak bkz.: **YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ**, s. 5576, 5577. Yargıtay da çevreye karşı suçlar ile ilgili verdiği birçok kararda AY m. 56'ya vurgu yapmakta ve bu suçlar ile sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının korunduğu kabul etmektedir. "*Kamu sağlığını ve çevreyi koruma*" prensibi Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesinde Kanun'un amaçlarından birisi olarak öngörülmüş, ayrıca "*sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı*" başta bu Kanun'un 181 ilâ 184 üncü maddeleri olmak üzere, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda ve diğer bir kısım mevzuatta koruma altına alınmış, çevreyi kirletme eylemi farklı suç ve kabahat türleri ile yaptırıma bağlanmıştır." Y. 4. CD, 26.3.2024, E. 2021/25890 K. 2024/3942 (Lexpera, Erişim Tarihi: 15.07.2024).

³⁹ **YOKUŞ SEVÜK**'e göre bu suç uluslararası topluma da atıf yapmaktadır: **YOKUŞ SEVÜK**, Özel Hükümler, s. 514. Aynı yönde bkz.: **YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ**, s. 5576.

⁴⁰ **YILMAZ**, s. 116.

⁴¹ **KAYAER**, Nebahat, "Atık veya Artıklarla Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu", DEÜ-HFD, C. 21, S. 1, 2019, s. 143; **MAVIŞ**, s. 244; **ÖZGÜÇ**, s. 111.

⁴² **YOKUŞ SEVÜK**, Çevre Hukuku, s. 311; **MAVIŞ**, s. 244.

Kanaatimizce korunan hukuki değer düşünceyle algılanabilen soyut bir değer olduğundan⁴³ bu suçlar ile korunan hukuki değer çevre veya alıcı ortamlar olan toprak, su ya da hava olduğunu söylemek mümkün değildir. Korunan hukuki değer, ekolojik menfaatlerle birlikte insanın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı ve diğer canlıların yaşama hakkıdır⁴⁴.

B. Suçun Unsurları

1. Maddi Unsur

a. Fail

Maddenin birinci ve ikinci fıkrasında atık veya artığı alıcı ortamlara veren ya da ülkeye sokan “kişi”den söz edilmiş ancak bu kişinin sahip olması gereken niteliğe ilişkin herhangi bir belirleme yapılmamıştır. Dolayısıyla her iki suç tipi de herkes tarafından işlenebilen suçlardandır. Türk hukukunda düzenlenmemiş olmakla birlikte bazı ülkelerde failin kamu görevlisi olması nitelikli hal olarak düzenlenmektedir⁴⁵.

Çevrenin kirletilmesi suçları özellikle şirketler bünyesinde işlendiği için son fıkrada tüzel kişileri ilgilendiren özel bir düzenlemeye de yer verilmiştir. Buna göre göre ikinci fıkrada düzenlenen suç karşılığında tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri (TCK m. 60) uygulanır. Buna karşılık birinci fıkradaki suç karşılığında söz konusu tedbirlerin uygulanabilmesi için somut olayda nitelikli hallerden birisinin gerçekleşmesi gerekmektedir. TCK m. 60 hükmünün TCK m. 181/1’in temel şekli işlendiğinde uygulanamıyor oluşu doktrinde haklı olarak eleştirilmektedir⁴⁶. Nitekim 2008/99/EC sayılı ve 2024/1203 sayılı Direktiflerde çevre suçları bakımından tüzel kişilere özgü yaptırımların düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir⁴⁷. Her ne kadar Türkiye AB üyesi olmadığı için bu Direktif bağlayıcı

⁴³ KARAKEHYA, Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Ankara 2023, s. 70.

⁴⁴ ÜNVER/YENER, s. 20; BALCI, s. 59; ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 730.

⁴⁵ Endonezya örneği için bkz.: ALI/WAHANISA/BARKHUIZEN/TERRAPHAN, s. 210, 211.

⁴⁶ YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 514; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5577; MAVİŞ, s. 242.

⁴⁷ ARTUK, s. 38; TALAS, Serdar, “Türk Ceza Kanunu’nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları”, İÜHFİM, C. 71, S. 1, 2013, s. 1149; TAŞKIN, Son Çare, s. 22.

bir nitelik arz etmiyorsa da çevrenin ve kamu sağlığının etkin şekilde korunabilmesi açısından hem şirketlerin hem de gerçek kişilerin işlenen fiilden sorumlu tutulmaları büyük önem taşımaktadır⁴⁸. Ayrıca TCK m. 60 çerçevesinde uygulanabilecek olan iznin iptali ve müsadere tedbirleri ağır ve caydırıcı etkisi yüksek yaptırımlardır⁴⁹. Bu sebeple kanun değişikliğine gidilerek TCK m. 60 hükmünün TCK m. 181/1'in ihlal edildiği hallerde de uygulanmasını öngören düzenlemelere yer verilmesi yerinde olacaktır.

b. Mağdur

Maddenin birinci ve ikinci fıkrasında düzenlenen suçların mağduru, toplumu oluşturan herkestir. Nitekim bu suçlar “*Topluma Karşı Suçlar*” başlığı altında düzenlenmiştir.

c. Suçun Konusu

Çevrenin kasten kirletilmesi suçlarının konusunun ne olduğu ile ilgili olarak farklı belirlemeler yapılmaktadır. TCK m. 181’de birbirinden farklı iki suç tipine yer verildiği için her bir suç açısından ayrı belirleme yapılması gerekmektedir.

Doktrinde maddenin birinci fıkrasında yer alan suçun konusunun çevre⁵⁰; toprak, su veya hava⁵¹; atık veya artık⁵² olduğuna ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Kanaatimizce suçun konusu hareketin yönelik olduğu eşya veya kişinin fiziksel varlığı olduğuna⁵³ ve bu suçta verme hareketi alıcı ortama yönelik olarak gerçekleştirildiğine göre bu suçun konusunu toprak, su ve hava oluşturmaktadır⁵⁴. Benzer tartışmalar ikinci fıkradaki suç açısından da geçerlidir. Bazı yazarlar bu suçun konusunun atık veya artıklar olduğunu belirtirken⁵⁵ diğer bazı yazarlar bu suçun konusunun

⁴⁸ UHLMANN, s. 158, 163.

⁴⁹ ÖZEN, s. 25.

⁵⁰ ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 733.

⁵¹ ÖZGÜÇ, s. 128; ÖZGENÇ, Türk Ceza Hukuku, s. 223; TALAS, s. 1151; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5578; YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 515; MAVİŞ, s. 247. Çevrenin bu üç bileşenin madde metninde açıkça ifade edilmesinin belirlilik ilkesi bakımından yerinde olduğuna ilişkin olarak bkz.: TALAS, s. 1151.

⁵² ÖZEN, s. 26.

⁵³ AKBULUT, s. 483.

⁵⁴ Doktrinde hayvan ve bitkilerin de TCK m. 181/1 kapsamına alınması ve suçun konusunun çevre olarak belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir: MAVİŞ, s. 247.

⁵⁵ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5584.

bulunmadığını ifade etmektedir⁵⁶. Kanaatimizce konusuz suç bulunmayacağından bu görüşe katılmak mümkün değildir⁵⁷. Hareketin yöneldiği şey, ülkeye sokulan atık veya artıklar olduğu için bu suçun konusu atık veya artıklardır. Ayrıca bu maddelerin ülkeye sokulması sebebiyle bir zararın ya da zarar tehlikesinin meydana gelmesi aranmadığı için suç soyut tehlike suçu niteliğindedir⁵⁸.

TCK m. 181/1'in oluşabilmesi için atık veya artıkların madde metninde belirtilen alıcı ortamlara "*çevreye zarar verecek şekilde*" verilmesi gerekmektedir. Bu sebeple söz konusu düzenleme potansiyel tehlike suçu niteliğindedir⁵⁹. Somut tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti gerekmez de hareketin tehlike yaratmaya elverişli olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir⁶⁰. Yargıtaya göre madde metninde yer alan çevreye zarar verecek şekilde ifadesi, gerçekleşen somut bir zararı değil, zarar vermeye elverişliliği, zarar ihtimalini ifade etmektedir⁶¹. Kirletme, kötüleşme, olumsuz değişiklik yaratma, doğal yapıyı bozma veya sağlığı bozma tehlikesinin yaratılması, elverişlilik kapsamında değerlendirilmektedir⁶².

Hareketin tehlike yaratmaya elverişli olması, atık veya artığın niteliği ile bırakıldığı alıcı ortama göre değişiklik göstermektedir. Örneğin aynı nitelik ve yoğunluğa sahip bir atık toprağa verildiğinde çevreye zarar vermeye elverişli bir nitelik taşımazken suya verildiğinde tehlike yaratmaya elverişli olabilmektedir. Dolayısıyla alıcı ortama bırakılan atığın veya artığın suçun konusu üzerinde tehlike yaratmaya elverişli olmadığı,

⁵⁶ MAVİŞ, 252.

⁵⁷ DÜLGER, Murat Volkan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, İstanbul 2021, s. 382. Konusuz suç bulunabileceğine ilişkin olarak bkz.: TOROSLU, Nevzat/ TOROSLU, Haluk (2018). Ceza Hukuku Genel Kısım, 24. Baskı, Ankara 2018, s. 111.

⁵⁸ YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 202; MAVİŞ, s. 274; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5586; GÜNGÖR, s. 89; TAŞKIN, Çevre Ceza Hukuku, s. 152.

⁵⁹ Aynı yönde bkz.: AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, 2015, s. 414; YILDIZ, s. 200. Ancak doktrindeki çoğunluk yazar suçun somut tehlike suçu olduğu kanaatindedir. Bkz.: ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Kerim, Özel Hükümler, s. 733; YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 306, 307; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5582; GÜNGÖR, s. 89.

⁶⁰ AKBULUT, s. 484.

⁶¹ Y. 4. CD., E. 2021/19392 K. 2024/3568 T. 19.3.2024 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

⁶² YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 519; MAVİŞ, s. 263.

böyle bir ihtimali doğurmadığı hallerde mala zarar verme, genel güvenliği kasten tehlikeye sokma⁶³ gibi suçların veya KK m. 41, HKK m. 5/2, ÇK m. 20'de yer alan kabahatlerin oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Hatta böyle bir durumda kişilerin huzur ve sükununu bozma suçunun oluşup oluşmadığı dahi değerlendirilebilir. Nitekim Yargıtay fekal atığın toprağa bırakıldığı bir olayda çevrenin kirletildiğinden bahsedilemeyeceği için birinci fıkradaki suçun oluşamayacağını kabul etmekle birlikte TCK m. 123'te yer alan suça da atıfta bulunmuş, ancak failin bu maksada sahip olduğunun kanıtlanamaması sebebiyle fail hakkında HKK m. 5/2 çerçevesinde değerlendirme yapılmasını öngörmüşür⁶⁴.

d. Fiil

TCK m. 181/1'de öngörülen suçun fiil unsurunu *“ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya verilmesi”* oluşturmaktadır. Atma, bırakma, gömme, salıverme, boşaltma, deşarj etme, karıştırma, serbest bırakma,

⁶³ Yargıtay *“...hafriyat ve toprağın bir kısmının geçiş menfezinin üst kısmına çevre kirliliğine neden olmayacak şekilde döküldüğü, daha sonra yağın yağmurlar neticesi dere yatağının taşmasına üzerine menfezin kapanması nedeniyle sel baskınına ve taşkına sebebiyet vermesi”* şeklinde gerçekleşen olayda TCK m. 170/1-b'de düzenlenen suçun oluşup oluşmadığının tartışılmamasını bozma sebebi yapmıştır: Y. 4. CD, 22.12.2014, 11804/36813, **OTACI**, Cengiz, *“Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler”*, Ankara Barosu Dergisi, S. 1, 2015, s. 311, dn. 47.

⁶⁴ *“5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 5/2. maddesi gereğince hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini ve insanlara verilebilecek zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirleri almakla yükümlüdürler. Aynı Kanun'un 28/b maddesinde ise 5/2. fıkrada öngörülen hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı ile ilgili yasaklara ve yükümlülüklerle uymayan ve alınması gereken önlemleri almayanlara idari para cezası verileceği hükme bağlanmıştır. Yukarıda (II) nolu kısımda açıklandığı üzere, fekal atık, alıcı ortam olan toprağı kirleten ya da kirletme ihtimali bulunan atık olmadığından alıcı ortam olan toprağın, dolayısıyla çevrenin kirletilmesi suçu oluşmayacaktır. Sanıkların, gübreleri, sırf huzur ve sükûnu bozma maksadıyla katılanın evinin yan tarafına döktüğü de kanıtlanamamıştır. Ancak sanık ve temyiz dışı sanıkların, sahibi olduğu hayvanlardan kaynaklanan fekal atıkları muhafaza ederken, zamanında ve yeterli seviyede tedbir alma yükümlülüğüne aykırı davranarak üçüncü kişileri rahatsız ettiklerinden haklarında idari para cezası verilmiştir.”* Y. 18. CD., 17.2.2020, E. 2019/11499, K. 2020/4442 (Lexpera, Erişim Tarihi: 11.07.2024).

rakma, yığma, zerk etme vb. her türlü eylem verme kapsamında değerlendirilmektedir⁶⁵. Ancak bu suçun oluşabilmesi için atık veya artıkların alıcı ortamlardan herhangi birisine mevzuatta öngörülen teknik usullere aykırı şekilde verilmesi gerekmektedir. Suç bu yönüyle bağlı hareketli bir suç olma niteliğine sahiptir⁶⁶. Madde metninde “kanunlarla” belirlenen teknik usullere atıf yapmakla birlikte söz konusu usuller, kanunlara dayalı olarak çıkartılan yönetmeliklerde düzenlenmiştir⁶⁷. Alıcı ortama verilen atık veya artıklar, çevreye zarar vermeye elverişli olmasına rağmen ilgili mevzuatta öngörülen teknik usullere aykırılık teşkil etmiyorsa bu suç oluşmayacaktır. Dolayısıyla hareketin ilgili mevzuatta öngörülen teknik usullere aykırılık teşkil etmesi cezalandırma alanını daraltıcı bir niteliğe sahiptir⁶⁸. Bu husus doktrinde eleştirilmekte ve madde metninin

⁶⁵ MAVİŞ, s. 268; ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 731; YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 518. Depolamak, taşımak gibi eylemlerin bu kapsamda olmadığına ve ÇK kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin olarak bkz.: YAŞAR/GÖKCEN/ARTUÇ, s. 5580.

⁶⁶ KAYAER, s. 173; ÖZGÜÇ, s. 149; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, s. 402; MAVİŞ, 2021, 260; YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 328; YAŞAR/GÖKCEN/ARTUÇ, s. 5580. Suçun serbest hareketli bir suç olduğuna ilişkin olarak bkz.: ÖZEN, s. 19.

⁶⁷ Maviş, söz konusu maddede genel çerçeve ve cezalandırılması amaçlanan eylemin sınırları çizildiği için kanunilik ilkesine aykırılık teşkil eden bir durumun söz konusu olmadığını, bunun idare hukukuna bağlılık ilkesinin bir sonucu olduğunu belirtmektedir: MAVİŞ, s. 259. Aynı yönde bkz.: YAŞAR/GÖKCEN/ARTUÇ, s. 5596. Teknik usuller son derece ayrıntılı ve sık sık değiştirilmesi gereken usuller olduğu için kanunlarla belirlenmesinin mümkün olmadığına ilişkin olarak bkz.: YAŞAMIŞ, Firuz D., “Çevre Ceza Hukuku’nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu”, TBB Dergisi, S. 58, 2005, s. 140. Bu yönetmelikler için bkz.: YILMAZ, s. 124, 125. Düzenlemenin beyaza hüküm olmadığına ilişkin olarak bkz.: TALAS, s. 1153. Yargıtay da fıkra da sözü edilen “ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırılık” halinin “2872 sayılı Çevre Kanunu, 2690 sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu, 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, 3213 sayılı Maden Kanunu gibi kanunların, kapsadıkları alanlarla ilgili olarak “çevreyi kirletmeme” ilkesi gereğince çerçeve olarak benimsedikleri düzenlemelere dayanılarak oluşturulan yönetmeliklerde açıklanan ve somut olayın özelliklerine göre değerlendirilecek olan, arıtma, depolama, inha etme, taşıma, koruma, alıcı ortama verme, uzaklaştırma gibi hususlar bakımından öngörülen yükümlülüklerle aykırı davranmayı ifade ettiğini” kabul etmektedir: Y. 4. CD., E. 2021/19392 K. 2024/3568 T. 19.3.2024 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

⁶⁸ MAVİŞ, s. 260.

daha geniş bir koruma alanı sağlayacak şekilde değiştirilmesi önerilmektedir⁶⁹.

TCK m. 181/1’de düzenlenen suç ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususlardan bir diğeri de alıcı ortamların yalnızca toprak, su veya hava olabileceğidir. Bu üç unsur kapsamında sayılmayan bir yere verilen atık veya artıklar, ilgili mevzuatla öngörülen teknik usullere aykırılık teşkil etseler ve hatta çevreye zarar verseler dahi suç oluşmaz.

Maddenin ikinci fıkrasında düzenlenen suçun fiil unsurunu ise “*atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması*” oluşturmaktadır. İlgili düzenlemede atık veya artıkların niteliğine ya da miktarına ilişkin herhangi bir belirleme yapılmamıştır. Dolayısıyla suçun oluşması için atık veya artık niteliğindeki herhangi bir maddenin ülkeye sokulması yeterlidir. Ülkeye sokulan bu maddelerin çevreye zarar verecek boyutta olup olmadığı önemsizdir⁷⁰. Doktrinde düzenlemenin kapsamının oldukça geniş olduğu, evsel, tıbbi vb. her türlü atığın TCK m. 181/2 kapsamında değerlendirileceği, bu durumun uygulamada sorunlara yol açabileceği ifade edilmektedir⁷¹. Kanaatimizce madde metninde yer alan “izinsiz olarak” ifadesi bu sakıncaları bir nebze olsun azaltmaktadır. Zira atık veya artık miktarı ya da sahip olduğu bir özellik gereği izne tabi değilse izinsiz olarak sokulmasından söz edilemeyeceğinden suç yine oluşmayacaktır⁷².

Madde metninde açıkça “izinsiz olarak” ifadesine yer verildiği için iznin bulunmaması tipikliğe ait bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple atık veya artıkların izin alınarak ülkeye sokulması tipikliği kaldıran bir neden olarak değerlendirilmelidir⁷³. Söz konusu maddelerin bir izne bağlı olarak ülkeye sokulduğu hallerde tipiklik oluşmadığından suç da oluşmayacaktır.

TCK m. 181/2’de atık veya artıkların ülkeye sokulmasından bahsedilmektedir. İlk olarak ülke ile kastedilenin ne olduğu doktrinde tartışmalıdır. Madde metninde veya TCK m. 6’da ülkenin neyi ifade ettiği açık

⁶⁹ DURSUN ÖZDEMİR, Gizem, “Ekokırım Suçu ve Bazı Değerlendirmeler”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 18, S. 203, 2023, s. 81.

⁷⁰ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5586.

⁷¹ TAŞKIN, Çevre Ceza Hukuku, s. 151.

⁷² ÖZGÜÇ, s. 200.

⁷³ Aynı yönde bkz.: YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 207. İzin hukuka aykırılığı kaldıran bir neden olduğuna ilişkin olarak bkz.: GÜNGÖR, s. 87.

bir şekilde ortaya konulmamıştır. Doktrinde bir görüş TCK m. 13'te yer alan evrensellik ilkesinden yola çıkarak ülke ifadesi ile herhangi bir ülkenin kastedildiğini ileri sürmektedir⁷⁴. Bizim de katıldığımız diğer görüş ise ülke ifadesinden Türkiye Cumhuriyeti Devletinin anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir⁷⁵. Zira evrensellik ilkesi yargılama yetkisine ilişkindir. Tipiklikte yer alan kavramların içeriğinin bu ilkedan hareketle doldurulmaya çalışılması, fail bakımından aleyhe sonuç doğuracağı için kıyas yasağının ihlali anlamına gelecektir.

Atık veya artık maddelerin ülkeye sokulması suç olarak düzenlenirken ülkeden çıkarılmasına ilişkin ayrıca bir belirleme yapılmamıştır. Doktrinde bazı yazarlar kanun değişikliğine gidilerek bu tür maddelerin izinsiz şekilde ülkeden çıkarılmasının da suç olarak düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir⁷⁶. Zira kanunilik ilkesi gereğince atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeden çıkarılması suç teşkil etmeyecektir⁷⁷. Bu durumda ancak ÇK m. 20/u'da yer alan kabahat oluşabilecektir.

2. Manevi Unsur

Maddenin birinci ve ikinci fıkrasında yer alan suçlar ancak kasten işlenebilir⁷⁸. Suçun bu unsuru, çevrenin kirletilmesi suçlarını (TCK m. 181/1 ve m. 182/1) birbirinden ayırt etmek bakımından önem arz etmektedir. Failin kastının bulunduğu hallerde TCK m. 181/1'den, kastının bulunmadığı durumlarda ise TCK m. 182/1'den hüküm kurulması gerekmektedir. Yargıtay, sanığın turist teknesinin kaptanı olduğu, denizde köpük partisi verildiği, köpüklerin denize taşığı ve sahil güvenlik komutanlığı tarafından müdahale edilip tekne incelendiğinde köpüklü suyun tahliye deliğinin denize aktığının görüldüğü, alınan bilirkişi raporunda denizin kirletildiğinin, denize dökülen maddenin kimyasal içerikli oldu-

⁷⁴ ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 732.

⁷⁵ YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 521; YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 202; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, s. 430; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5585; MAVİŞ, 272.

⁷⁶ YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 522; TALAS, s. 1154.

⁷⁷ TAŞKIN, Çevre Ceza Hukuku, s. 151.

⁷⁸ Suçların doğrudan veya olası kastla işlenebileceğine ilişkin olarak bkz.: YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5587; MALKOÇ, İsmail, Açıklamalı Türk Ceza Kanunu, C. 3, 1. Baskı, Ankara 2013, s. 2982.

ğunun ve suya kalıcı zarar verdiği belirtilen olayda, yerel mahkemece TCK m. 182/1-c. 2 gereğince verilen kararı bozmuştur. Yargıtay olayın meydana geldiği yer ve eylemin işleniş biçimi dikkate alındığında sanığın fiili bilerek ve isteyerek işlediğini kabul etmiş ve sanık hakkında TCK m. 181/1-3'ten hüküm kurulmamasını hukuka aykırı bulmuştur⁷⁹.

C. Nitelikli Haller

TCK m. 181/3'te "*Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır.*" hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlemedeki kalıcı özellik gösterme ile kastedilenin ne olduğu ve dolayısıyla söz konusu düzenlemenin hukuki niteliği doktrinde tartışmalıdır. Çoğunluk görüşüne göre TCK m. 181/3 nitelikli hal düzenlemesidir⁸⁰. Madde gerekçesinde de TCK m. 181/3'te birinci ve ikinci fıkrada yer alan suçların nitelikli şeklinin düzenlendiği ifade edilmiştir.

TCK m. 181/3 düzenlemesinin hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar esasen maddenin gerekçesinden ve kaleme alınış şekliyle kaynaklanmaktadır. İlgili maddede atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesinden söz edilmiştir. TCK m. 181/3 düzenlemesi, madde gerekçesiyle birlikte ele alındığında bu ifade ile kastedilenin ne olduğu tam olarak anlaşılammamaktadır⁸¹. Bazı yazarlar bu düzenlemeyle atık veya artıkların doğası gereği kalıcı bir özelliğe sahip olmasının aranıldığını, bu maddelerin özelliğine ilişkin özel bir belirleme yapıldığını, bu sebeple TCK m. 181/3 düzenlemesinin nitelikli hal düzenlemesi olduğunu

⁷⁹ Y. 4. CD., E. 2020/32913 K. 2023/15553 T. 28.2.2023 (Lexpera, Erişim Tarihi: 20.07.2024).

⁸⁰ GÜNGÖR, s. 81; ARSLAN, Uğur, "Çevre Ceza Hukukunda Nedensellik Bağının Tespiti Sorunu ve Çözüm Önerileri", Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 1, 2022, s. 160; YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 346; YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 189; MAVİŞ, s. 281; ÖZGÜÇ, s. 212; ÖZENBAŞ, Nazmiye, "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları", International Conference on Eurasian Economies 2013, St. Petersburg 17-18 Eylül 2013, s. 929; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5589; ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 733. TCK m. 181/3'ün hem objektif cezalandırma şartı hem de nitelikli hal olması sebebiyle kendine özgü bir düzenleme olduğuna ilişkin olarak bkz.: ÖZEN, s. 22.

⁸¹ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 345.

kabul etmektedir⁸². Diğer bazı yazarlar ise bu düzenlemeyle atık veya artıkların alıcı ortama bırakıldıktan sonra bu ortamlarda kalıcı bir özellik göstermesinin arandığını kabul etmekte, ancak yine de söz konusu düzenlemeyi nitelikli hal olarak nitelendirmektedir⁸³. Bizce madde gerekçesini de dikkate alarak “*kalıcı özellik gösterme*” ifadesiyle atık veya artıkların doğaları gereği kalıcı özellik göstermesinin aranması çevre ceza hukukunun mantığına daha uygun düşecektir. Zira çevre ceza hukukunda eğilim, çevreye karşı suçların tehlike, hatta soyut veya potansiyel tehlike suçu olarak düzenlenmesidir⁸⁴. Eğer bu düzenlemeyle atık veya artıkların alıcı ortamda kalıcı bir özelliğe sahip olması aranacak olursa bu durumda bir zarar suçunun ve neticesi sebebiyle ağırlaşan suçun varlığından söz edilebilecektir. Ayrıca fıkranın bu şekilde anlaşılması, ilgili düzenlemenin TCK m. 181/2 açısından uygulanma ihtimalini de ortadan kaldıracaktır. Oysaki TCK m. 181/3’te verilecek cezanın yukarıdaki fıkralara göre artırılması öngörülmüştür. Ancak tüm bunlara rağmen maddenin yazılış şekli itibariyle atık veya artığın alıcı ortama verildikten sonra bu ortamda kalıcı özellik göstermesi şeklinde anlaşılmaya oldukça müsait olduğunu, tüm bu tartışmaları sona erdirmek bakımından kanun değişikliğine gidilmesinin en doğru çözüm olduğunu ifade etmeliyiz.

TCK m. 181/4’e göre “*bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur*”. İlgili düzenlemede alıcı ortama verilen atık

⁸² YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 189; MAVİŞ, s. 281; ÖZGÜÇ, s. 212; YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 346.

⁸³ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, s. 436. Kanaatimizce söz konusu ifade, atık veya artıkların alıcı ortamda kalıcı özellik göstermesi şeklinde anlaşılacak olursa bu düzenlemeyi neticesi sebebiyle ağırlaşan suç olarak nitelendirmek gerekecektir.

⁸⁴ KRETSCHMER, s. 65. Örneğin İtalya’da çevre ceza hukuku soyut tehlike suçu şeklinde domine edilmiştir: GÖRGÉNYI, s. 55. Çevre suçlarının mümkün mertebe soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesi, somut tehlikenin ise suçun nitelikli hali olarak kabul edilmesi gerektiğine ilişkin olarak bkz.: TAŞKIN, Çevre Ceza Hukuku, s. 133. Bu sayede çevre ceza hukukunda geçerli olan nedensellik problemlerinin asgari düzeye indirilebileceği de ifade edilmektedir: ARSLAN, s. 160. Soyut tehlike, somut tehlike ve ciddi neticeler modeli hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: SINAR, s. 422-426; FAURE, s. 331-339.

veya artıkların sahip oldukları nitelik dolayısıyla failin daha ağır ceza ile cezalandırılması öngörülmüştür. Fıkra bu yönüyle nitelikli hal düzenlemesidir. Ayrıca madde metninde bir zararın ortaya çıkması aranmadığı için suç, tehlike suçu olma özelliğini de korumaktadır.

IV. ÇEVRENİN TAKSİRLE KİRLETİLMESİ SUÇU

A. Korunan Hukuki Değer

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu ile korunan hukuki değer ne ya da neler olduğuna ilişkin olarak doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır. Çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi suçları arasındaki benzerlik, doğal olarak suç ile korunan hukuki değer ne olduğu konusundaki tartışmalara da yansımaktadır. Kanaatimizce bu suç ile de insanın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, diğer canlıların yaşama hakkı ve ekolojik menfaatler korunmaktadır⁸⁵.

B. Suçun Unsurları

1. Maddi Unsur

a. Fail

TCK m. 182’de atık veya artığı alıcı ortamlara veren “kişi”den söz edilmiş ancak bu kişinin sahip olması gereken niteliğe ilişkin herhangi bir belirleme yapılmamıştır. Dolayısıyla bu suç da herkes tarafından işlenebilen bir suçtur. Ancak çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda TCK m. 181/5’e benzer bir hükme yer verilmediği için suçun ister temel şekli ister nitelikli şekli işlenmiş olsun TCK m. 60’ta yer alan tedbirin uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Çevrenin kirletilmesi suçlarının daha ziyade şirket bünyesinde işlendiği düşünüldüğünde, bu suç açısından TCK m. 60’ta yer alan tedbirlerin uygulanamıyor oluşu doktrinde eleştirilmektedir⁸⁶.

⁸⁵ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5612. Ulusal ve uluslararası toplum vurgusu yapmadan sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olduğuna ilişkin olarak bkz.: ÖZEN, s. 34; YILDIZ, Ali Kemal, “Çevrenin Taksirle Kirletilmesi”, in Özel Ceza Hukuku C. 5: Genel Tehlike Yaratan, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar (219-234. ss.), İstanbul 2019, s. 220. Bu suç ile çevre ve bu çevrede yaşayan insan, hayvan ve bitkilerin korunduğuna ilişkin olarak bkz.: YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 373. Aynı yönde bkz.: MAVİŞ, 304.

⁸⁶ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 374.

b. Mağdur

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda da mağdur belirli bir kişi veya kişiler değil, tüm toplumdur.

c. Suçun Konusu

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu başlığı altında yapılan tartışmalar çevrenin taksirle kirletilmesi suçu bakımından da geçerlidir. Kanaatimizce bu suçun konusunu da toprak, su ve hava oluşturmaktadır⁸⁷.

d. Fiil

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun fiil unsurunu “çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi” oluşturmaktadır. TCK m. 181/1’den farklı olarak bu suçun oluşabilmesi için fiilin, mevzuata öngörülen teknik usullere aykırılık teşkil etmesi gerekmektedir. Bu sebeple TCK m. 181/1’de düzenlenen suçun fiil unsuru ile ilgili yapılan açıklamalar mevzuatta öngörülen teknik usullere aykırılık dışında çevrenin taksirle kirletilmesi suçu bakımından da aynen geçerlidir⁸⁸. Ancak Yargıtay çevrenin taksirle kirletilmesi suçu ile ilgili olarak önüne gelen olaylarda da bu kriterle bağlantılı olarak değerlendirme yapmaktadır⁸⁹.

2. Manevi Unsur

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu, manevi unsur bakımından TCK m. 181/1’den ayrılmaktadır⁹⁰. Çevrenin kirletilmesi suçlarında manevi unsur suç tipinin değişmesi sonucunu doğurabileceğinden bu unsurun da özenle incelenmesi gerekmektedir.

⁸⁷ YILDIZ, Çevrenin Taksirle Kirletilmesi, s. 221; TALAS, s. 1151; MAVİŞ, s. 305.

⁸⁸ Bu düzenlemeye yönelik eleştiriler için bkz.: YOKUŞ SEVÜK, 2017, s. 375.

⁸⁹ Y. 4. CD., 19.3.2024, E. 2021/19392 K. 2024/3568 (Lexpera, Erişim Tarihi: 11.07.2024).

⁹⁰ “Sanık aşamalarda, 23.06.2015 tarihi itibarıyla çiftlikten gübre çıkışı yaptıkları, sabah itibarı ile havanın güzel olduğunu akşama doğru aniden yağmur bastırıldığını ve şiddetli yağışın etkisiyle buldukları yere göre daha yüksekte olan orman arazisinden yağmur sularının akması nedeniyle arazilerinin içinde bulunan gübrelerin yağmur sularına karışarak dağıldığı, çevreyi kasten kirletme gibi bir durumun olmadığı şeklinde savunmada bulunmuştur... sanığın beyanları ve olay tespit tutanağına göre suça konu atıkların alıcı ortam olan suya karıştığı tespit edildiği, fekal atıkların alıcı ortam olan suyu kirletici nitelikte olduğu, bu suretle olay kapsamında çevre kirliliğine neden olduğu anlaşılmıştır. Ancak, sanığın savunması dikkate alındığında, neticeten sanığın yüklenen eylemden kast ya da taksir şeklindeki manevi unsurlardan hangisinden sorumlu olduğu tartışılarak, sonucuna göre hukuki durumunun belirlenmesi gerekirken, eksik kovuşturma ve yetersiz gerekçe ile yazılı şekilde sanığın

C. Nitelikli Hal

TCK m. 182/2'de atık veya artıkların belirli nitelikleri taşıması halinde fail hakkında daha ağır ceza verilmesi öngörülmüştür. Verilecek cezanın artırılmasının nedeni atık veya artıkların niteliği olduğu için, ikinci fıkrada yer alan bu düzenleme nitelikli hal düzenlemesidir. Ayrıca madde metninde bir zararın meydana gelmesi aranmadığı için bu düzenleme de tehlike suçu niteliğindedir.

D. Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Suç

TCK m. 182/1-c.2'deki düzenlemenin neticesi sebebiyle ağırlaşan suç⁹¹ mu yoksa nitelikli hal⁹² düzenlemesi mi olduğu doktrinde tartışmalıdır. Bunun için öncelikle *"kalıcı etki bırakma"* ifadesi ile neyin kastedildiğinin açıklığa kavuşturulması gerekir. Kanaatimizce ilgili hükmün uygulanabilmesi için atık veya artıkların alıcı ortama verilmesi ve bu ortamda kalıcı bir etki bırakmış olması gerekmektedir⁹³. Dolayısıyla madde metninde yer alan *"kalıcı etki bırakma"*, *"toprağa, suya veya havaya verme"* hareketine bağlı olarak ortaya çıkan bir netice niteliğindedir. Burada cezanın artırılması fiilin işleniş tarzı, işlendiği yer ve zaman, failin niteliği, mağdurun niteliği, fail ile mağdur arasındaki akrabalık ilişkisi, suçun konusu gibi hususlardan kaynaklanmamaktadır. Cezanın artırılması neticeyle bağlantılı olarak öngörülmüştür. Diğer bir deyişle, alıcı ortamda kalıcı bir etkinin kalmış olması netice unsuruna ilişkindir. Bu sebeple söz konusu düzenlemenin neticesi sebebiyle ağırlaşmış suç düzenlemesi olduğu kanaatindeyiz.

V. ÇEVRENİN KASTEN VE TAKSİRLE KİRLETİLMESİ SUÇLARINDA İÇTİMA SORUNU

beraatine karar verilmesi hukuka aykırı bulunmuştur." 4. CD., 13.6.2023, E. 2021/11569 K. 2023/19807 (Lexpera, Erişim Tarihi: 20.07.2024).

⁹¹ OLGUN, Eser, Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları: TCK m. 181, 182, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, s. 121.

⁹² YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, 381.

⁹³ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5614. Ancak yazarlar aynı yönde görüş bildirmekle birlikte söz konusu düzenlemeyi nitelikli hal olarak değerlendirmektedirler.

Türk hukuk mevzuatında çevrenin kirletilmesini önlemeye yönelik birçok düzenleme bulunmaktadır. Bunlar TCK m. 181, m. 182, Orman Kanunu m. 93/2 ve KTVKK m. 65'te düzenlenen suçlar ile KK m. 41, HKK m. 5/2 ve ÇK m. 20'de düzenlenen kabahatlerdir. Ayrıca çevrenin kirletilmesi sonucunda TCK m. 81, 86, 87, 151, 152'de yer alan suçlar da oluşabilir.

KK m. 9'a göre aksine bir belirleme olmadığı sürece kabahatlerin kasten veya taksirle işlenebilmesi mümkündür. Yukarıda bahsi geçen çevre kabahatlerinin taksirle işlenemeyeceğine ilişkin olarak kanunlarda özel bir belirleme yapılmamıştır. Dolayısıyla KK m. 41, HKK m. 5/2 ve ÇK m. 20'de yer alan kabahatlerin çevrenin taksirle kirletilmesi suçu açısından da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çevre suç ve kabahatleri suçun konusu ve fiil unsuru ile manevi unsur yönünden birbirinden farklılaşsa da kimi zaman somut olayın özelliklerine göre içtima ilişkisi çerçevesinde tartışılması gereken durumlar ortaya çıkabilmektedir. Aşağıda öncelikle içtimaya ilişkin genel bilgiler verildikten sonra çevrenin kirletilmesi suçları açısından ayrıca değerlendirmelerde bulunulmuştur.

A. Genel Olarak İçtima

1. Suçların İçtimalı

Ceza hukukunda kural, fiil sayısı kadar suçun ve cezanın varlığıdır⁹⁴. Fiil, suç ve ceza arasındaki bu ilişki doktrinde gerçek içtima olarak ifade edilmektedir⁹⁵. Gerçek içtimanın varlığı halinde fail, fiil ve suç sayısı kadar yaptırıma tabi tutulmaktadır. Suçların içtimalı ise bu genel kuralın istisnasını oluşturmaktadır. Suçların içtimalında bir kimse birden fazla suç işlemesine rağmen, ceza hukukunun sonuçları yalnızca bir suç üzerinden belirlenmektedir⁹⁶. Diğer bir deyişle, birden fazla suç tek bir fail üzerinde

⁹⁴ ÖZGENÇ, Türk Ceza Hukuku, s. 669; KOCA, Mahmut/ÜZÜLMEZ, İlhan, Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara 2023, s. 517; S. YILMAZ, s. 130; ARTUK, M. Emin/GÖKCEN, Ahmet/ALŞAHİN, M. Emin/ÇAKIR, Kerim, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara 2022, s. 799.

⁹⁵ ÖZBEK, Veli Özer/DOĞAN, Koray/BACAŞIZ, Pınar/TEPE, İlker, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9. Baskı, Ankara 2019, s. 549; KOCA/ÜZÜLMEZ s. 517; ÖZGENÇ, Türk Ceza Hukuku, s. 669.

⁹⁶ TOROSLU, Nevzat/ TOROSLU, Haluk, Ceza Hukuku Genel Kısım, 24. Baskı, Ankara 2018, s. 358; YALÇIN SANCAR, Türkan/KÖPRÜLÜ, Timuçin, Ceza Hukuku

toplanmakta, fakat ceza siyasetinin bir gereği olarak fail tek bir suçtan cezalandırılmaktadır⁹⁷.

Suçların içtimai başlığı altında inceleme konusu yapılması gereken kurumlardan ilki zincirleme suçtur. Bu kurum TCK m. 43/1’de gerçek içtimanın istisnalarından birisini oluşturacak şekilde düzenlenmiştir⁹⁸. Zincirleme suçta fiil ve suç sayısı birden fazla olmasına rağmen failde bir suç işleme kararı bulunduğu için, hakkında verilecek ceza yalnızca işlemiş olduğu bir suç üzerinden kanunda öngörülen oranlarda artırım yapılmak suretiyle belirlenmektedir⁹⁹. Dolayısıyla zincirleme suçta, fiil ile suç arasındaki ilişki gerçek içtimaya uygun olsa da cezalandırma bakımından ondan farklılaşmakta ve genel kuralın dışına çıkmaktadır. Ancak zincirleme suç kuralları, aynı suçun aynı mağdura karşı işlenmesi halinde uygulanma niteliğine sahiptir. Aynı mağdura karşı işlenme şartı, topluma karşı suçlar bakımından tartışmalara neden olabileceğinden maddenin devamında özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, söz konusu kurallar mağdur belirli bir kimse olmasa da uygulanma niteliğine sahiptir. Çevreye karşı suçlar, topluma karşı suçlardan olduğu için söz konusu düzenleme, bu çalışma bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Burada üzerinde durulması gereken husus, topluma karşı suç olmasına rağmen doğrudan doğruya belirli kişi veya kişilerin mağdur olduğu suçlarda nasıl bir değerlendirme yapılması gerektiğidir. Kanaatimizce artık suçun aynı

Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları, 1. Baskı, Ankara 2014, s. 385; **AKBULUT**, s. 966; **KOCA/ÜZÜLMEZ**, s. 519.

⁹⁷ İçtima sözlükte “*toplanmak, bir araya gelmek*” olarak tanımlanmaktadır: <https://www.luggat.com/>. Suç tekliğinin ve suç çokluğunun ifade ettiği anlama ilişkin olarak doktrinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kanaatimizce suç tekliğinin mi yoksa suç çokluğunun mu bulunduğu tespitinde ihlal edilen norm sayısını dikkate alarak bir belirleme yapılması gerekmektedir. Buna göre kanunun bir normu ihlal edilmişse suç tekliği; birden çok normu ihlal edilmişse suç çokluğu bulunmaktadır: **AKBULUT**, s. 967; **KOCA/ÜZÜLMEZ**, s. 520.

⁹⁸ **DEMİRBAŞ**, Timur, Ceza Hukuku: Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara 2017, 531; **YALÇIN SANCAR/KÖPRÜLÜ**, 2014, s. 386.

⁹⁹ Zincirleme suçla ilişkin suç çokluğu ve suç tekliği tartışmaları için bkz.: **DEMİRBAŞ**, s. 537, 538; **TOROSLU/TOROSLU**, 2018, **a.g.k.**, 366; **CENTEL**, Nur/**ZAFER**, Hamide/**ÇAKMUT**, Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 11.Baskı, İstanbul 2020, s. 526, 527; **ZAFER**, Hamide, Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK 1-75, 8. Baskı, İstanbul 2021, s. 607.

mağdura karşı işlendiğinden söz edilemeyeceğinden bu gibi hallerde gerçek içtima hükümleri uygulanmalıdır¹⁰⁰.

Çevreye karşı suçların işlenmesi ile birlikte kimi zaman kasten öldürme ve kasten yaralama gibi suçlar da oluşabileceği için, TCK m. 43/3'te yer alan düzenlemenin de göz önünde bulundurulması gerekir. Söz konusu düzenleme ile, zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasına bazı suçlar bakımından bir sınırlandırma getirilmiş ve kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve yağma suçlarında zincirleme suç hükümlerinin uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Çevreye karşı suçlarda içtima sorunu incelenirken bu hükmün muhakkak göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Suçların içtimayı bahsinde incelenmesi gereken bir diğer müessese fikri içtimadır. Fikri içtima, gerçek içtimanın istisnalarından birisini oluşturacak şekilde TCK m. 43/2'de ve m. 44'te hüküm altına alınmıştır. Fikri içtimada tek fiilin varlığına rağmen oluşan suç birden fazladır¹⁰¹. Bunun için öncelikle fiilin tekliği veya çokluğu ile neyin kastedildiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu kavramların anlamına ilişkin olarak doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir¹⁰². Kanaatimizce fiil tekliği harekete göre tespit edilmelidir. Doğal anlamda tek bir hareketin bulunduğu ya da doğal anlamda birden fazla hareket bulunmakla birlikte bunların doğal hareket tekliği oluşturduğu durumlarda fiilin tek olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca tipik hareket tekliğinde de fiil tekliği söz konusu olmaktadır¹⁰³.

¹⁰⁰ **AKBULUT**, s. 1025.

¹⁰¹ **SOYASLAN**, Doğan, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, 9. Baskı, Ankara 2020, s. 278.

¹⁰² 5237 sayılı TCK'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte fiilin tekliği ve çokluğunun harekete göre belirlenmesi öngörülmüştür: **ÖZGENÇ İzzet**, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler). 2. Bası, Ankara 2005, s. 571; **SOYASLAN**, s. 280; **ZAFER**, s. 626. Doktrindeki görüşlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: **İÇEL**, Kayıhan, Ceza Hukuku: Genel Hükümler, 5. Baskı, İstanbul 2018, s. 576, 577; **ÖZBEK/DOĞAN/BAKAKSIZ/TEPE**, s. 568-573; **CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT**, s. 518-522; **DEMİRBAŞ**, s. 545-547.

¹⁰³ **KOCA/ÜZÜLMEZ** s. 523. Sırf hareket suçlarında hareket; neticeli suçlarda netice sayısına göre belirleme yapılması gerektiğine ilişkin olarak bkz.: **YALÇIN SAN-CAR/KÖPRÜLÜ**, s., 391; **TOROSLU/TOROSLU**, s. 368; **HAFIZOĞULLARI**, Zeki/ÖZEN, Muharrem, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara

TCK m. 44'te "*işlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılır*" hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenleme farklı suçların oluşmasını öngörmesi sebebiyle doktrinde farklı neviden fikri içtima olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda fail hakkında verilecek ceza, daha ağır cezayı gerektiren suça göre belirlenmektedir. Aynı neviden fikri içtima ise, TCK m. 43/2'de "*aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi durumunda da birinci fıkra hükmü uygulanır*" denilmek suretiyle hüküm altına alınmıştır. Aynı neviden fikri içtimada tek fiil ile aynı suçun birden fazla kez işlenmesi söz konusu olmaktadır. TCK m. 43/2'de m. 43/1'e atf yapıldığı için aynı neviden fikri içtimada fail hakkında verilecek ceza, suç karşılığı öngörülen ceza üzerinden belirli oranlarında artırım yapılmak suretiyle belirlenmektedir. TCK m. 43/3 hükmü aynı neviden fikri içtimanın söz konusu olduğu hallerde de geçerlidir. Fail işlenen her bir suçtan, gerçek içtima kuralları çerçevesinde sorumlu tutulur. Görüldüğü üzere, her iki fikri içtima şeklinde de suç çokluğu bulunmasına rağmen fail hakkında verilecek ceza tek bir suç üzerinden belirlenmektedir.

İçtima kapsamında incelenen müesseselerden bir diğeri görünüşte içtimadır¹⁰⁴. Görünüşte içtimada suçların içtimайдan farklı olarak suçlar arasında bir içtima ilişkisi bulunmamaktadır¹⁰⁵. Görünüşte içtimada tek bir fiil karşılığında uygulanabilecek birden çok norm varmış gibi görünmektedir. Ancak normlar arasındaki özel ilişkiden dolayı aslında fiile uygulanacak tek bir norm söz konusudur¹⁰⁶. Bu özel ilişki özel norm-genel norm, tüketen norm- tüketilen norm ve asli norm- tali norm ilişkisi olarak ifade edilmektedir. Görünüşte içtima halinde fiile hangi normun uygulanacağı özel normun önceliği ilkesi, tali normun sonralığı ilkesi ve bir normun diğeri tarafından tüketilmesi ilkesi çerçevesinde belirlenmektedir.

2019, s. 355. Buna göre bir kurşun ile iki kişinin yaralanması halinde iki netice gerçekleştiği için fiilin tekliğinden söz edilemez: **HAKERİ**, Hakan, Ceza Hukuku: Genel Hükümler, 23. Baskı, Ankara 2020, s. 631.

¹⁰⁴ Görünüşte içtima doktrinde kanunların içtimaı, hükmün tekliği, görünüşte fikri içtima, kanunların gerçek olmayan içtimaı, görünüşte kanunların içtimaı gibi farklı şekillerde de ifade edilmektedir: **ÖNDER**, Ayhan, Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul 1992, s. 451.

¹⁰⁵ **ÖZBEK/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE**, s. 576. **AKBULUT**, s. 1002.

¹⁰⁶ **ÖZGENÇ**, Gazi Şerhi, 586; **İÇEL**, s. 625; **ÖNDER**, s. 451; **AKBULUT**, s. 1002; **DEMİRBAŞ**, s. 532.

Bu durumda normlardan birisi diğer bir normun suç içeriğini tamamen karşıladığı için diğer norm geri çekilmektedir¹⁰⁷. Cezanın belirlenmesinde de bu öncelikli norm esas alınmaktadır.

2. Suçlar ile Kabahatler Arasındaki İçtima İlişkisi

Suçların içtimaı suçların kendi arasındaki içtima ilişkisini düzenlemektedir. Suçlar ile kabahatler arasındaki içtima ilişkisi ise KK m. 15/3'te hüküm altına alınmıştır¹⁰⁸. KK m. 15 ile suçların kabahatler karşısında öncelikli olarak uygulanması gerektiği kabul edilmiştir İdari yaptırımlar ancak suçtan dolayı yaptırımın uygulanamadığı durumlarda devreye girmektedir. Benzer bir düzenleme Alman Düzene Aykırılıklar Kanunu (Ordnungswidrigkeitengesetz) m. 21'de de yer almaktadır¹⁰⁹. Bu kabulün temel sebebi, hem suçların haksızlık içeriğinin kabahatlerin haksızlık içeriğinden daha fazla olması hem de suç karşılığı öngörülen yaptırımların kabahat karşılığı öngörülen idari yaptırımlara göre daha ağır nitelikte olmasıdır¹¹⁰. Burada dikkat edilmesi gereken, KK m. 15/3'ün yalnızca fiil tekliği durumunda uygulanma niteliğine sahip olduğudur. Fiil çokluğu söz konusu ise failin hem suçtan hem de kabahatten ayrı ayrı sorumlu tutulması gerekmektedir.

Suçlar ile kabahatler arasındaki içtima ilişkisini düzenleyen KK m. 15/3 hükmü, kanunlarda aksine bir düzenleme olmadığı sürece uygulanma niteliğine sahiptir. Zira kanun koyucu bazı özel düzenlemeler ile KK m. 15/3'te öngörülen kuraldan ayrılmış ve hem suçtan hem de kabahatten yaptırım uygulanması gerektiğini kabul etmiştir. Bu çalışma özelinde tartışılması gereken ÇK m. 27'de yer alan düzenlemedir¹¹¹. Bir görüşe göre ÇK'deki kabahatler ile diğer kanunlarda düzenlenmiş olan suç-

¹⁰⁷ **AKBULUT**, s. 1003.

¹⁰⁸ Bu düzenleme olmasaydı failin hem kabahatten hem de suçtan ayrı ayrı cezalandırılması gerektiğine ilişkin olarak bkz.: **GÖKTÜRK**, Neslihan, Fikri içtima, 1. Baskı, Ankara 2013, s. 261.

¹⁰⁹ **KRETSCHMER**, s. 62.

¹¹⁰ **AKBULUT**, s. 1056.

¹¹¹ ÇK m. 27'de "bu Kanunda yazılı fiiller hakkında verilecek idari nitelikteki cezalar, bu fiiller için diğer kanunlarda yazılı cezaların uygulanmasına engel olmaz" hükmüne yer verilmiştir.

lar arasındaki içtima ilişkisinin ÇK m. 27 hükmüne göre belirlenmesi gerekmektedir¹¹². Başka bir görüşe göre ise ÇK m. 27’de yer alan “*diğer kanunlarda yazılı cezalar*” ifadesi ile idari cezalar kastedildiği için KK m. 15/3 dikkate alınmalıdır¹¹³. Kanaatimizce KK m. 15/3’ün 2005 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte ÇK m. 27’de yer alan bu hüküm zımnen mülga olmuştur¹¹⁴. Bu sebeple ÇK’de yer alan kabahatler ile TCK’de yer alan suçların içtima ilişkisi bakımından da KK m. 15/3 hükmüne göre belirleme yapılması gerekmektedir.

B. TCK m. 181/1 Açısından İçtima Hükümlerinin Değerlendirilmesi

1. Zincirleme suç

TCK m. 181/1’de yer alan suç zincirleme suç şeklinde işlenebilir¹¹⁵. Örneğin bir araziye birkaç gün ara ile beş kamyon kimyasal atık dökülmesi halinde TCK m. 43/1 hükmü uygulama alanı bulur¹¹⁶. Zira burada bir suç işleme kararı çerçevesinde beş farklı günde işlenmiş (değişik zaman), beş ayrı fiil ve beş ayrı suç (TCK m. 181/1) söz konusudur.

Zincirleme suç kurallarının uygulanıp uygulanmayacağına tespit edilmesi bakımından aranacak ilk şartlardan birisi fiil çokluğudur. Doğal anlamda hareket tekliğinin söz konusu olduğu hallerde failin dış dünyaya yansıyan tek bir vücut hareketi söz konusu olduğu için fiil tekliğini tespit etmek oldukça kolaydır. Ancak doğal anlamda birden fazla hareketin bulunduğu hallerde somut olayın şartlarına göre fiil çokluğundan veya fiil tekliğinden (doğal hareket tekliği anlamında) söz edilebilmesi

¹¹² ARTUK/GÖKÇEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 735.

¹¹³ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, s. 478; AYGÖRMEZ, s. 427. Nitekim doktrinde bir görüş m. 27’de yer alan “*cezalar*” ifadesinin “*idari yaptırımlar*” olarak değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir: ÖZDEMİR EKİCİ, Didar, “Türk Ceza Kanunu, Kabahatler Kanunu ve Çevre Kanunu’nda Düzenlenen Gürültü Suç ve Kabahatleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, DEÜHFD, C. 21, S. 2, 2019, s. 1210.

¹¹⁴ AKBULUT, s. 1060; ÖZGÜÇ, s. 247. YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 214. Aynı yönde bkz.: TAŞKIN, Çevre Ceza Hukuku, s. 152.

¹¹⁵ HACİFAZLIOĞLU, Ali, Teori ve Uygulamada Suçların İçtimaı (Bileşik Suç-Zincirleme Suç-Fikri İçtima), 1. Baskı, Ankara 2014, s. 603; ÖZGÜÇ, s. 238; ÖZGENÇ, Gazi Şerhi, s. 561; YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 531; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, 2015, s. 420.

¹¹⁶ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5591.

mümkündür. Zaman ve mekân bakımından dar bir ilişki içerisinde bulunan birden fazla hareket, tarafsız bir gözlemci tarafından doğal gözlem tarzında bakıldığında bir araya getirilmiş tek hareket olarak görülüyorsa, fiil teklifi kapsamında değerlendirme yapılmaktadır¹¹⁷. Örneğin bir kimşenin aynı araziye kısa sürelerle kimyasal atık bırakması halinde doğal anlamda birden fazla hareket bulunmakla birlikte fiilin tek olduğu ve dolayısıyla failin tek bir TCK m. 181/1'den sorumlu olduğu kabul edilmelidir. Böyle bir durumda fiil ve suç tek olduğu için zincirleme suç hükümlerinin uygulanma imkânı da bulunmamaktadır. Keza fiilin kesintisiz şekilde gerçekleştirilmesi tipik hareket teklifi kapsamında tek fiil olarak değerlendirildiğinden¹¹⁸ zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi mümkün değildir. Örneğin bir tesisin atıklarının altı ay boyunca toprağa verilmesi halinde suç kesintisiz şekilde işlendiğinden, ortada işlenmiş tek bir suç vardır¹¹⁹. Ancak bu durum cezanın belirlenmesi aşamasında göz önünde bulundurulur. TCK m. 181/1'in bu yönüyle muhtemel kesintisiz suç niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte hukuki ya da fiili bir kesintinin söz konusu olduğu, örneğin failin eylemine belirli bir süre ara verip daha sonra tekrar başladığı hallerde ise artık kesintisizlikten söz edilemeyeceği için kesintiden önceki ve sonraki kısımların ayrı ayrı değerlendirilmesi ve failin iki ayrı TCK m. 181/1'den gerçek içtima hükümlerine göre cezalandırılması gerekmektedir¹²⁰.

¹¹⁷ **AKBULUT**, s. 971, 972.

¹¹⁸ **AKBULUT**, s. 991.

¹¹⁹ **TALAS**, s. 1155; **MAViŞ**, s. 292; **YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ**, s. 5591.

¹²⁰ "Suça konu atıkların alıcı ortam olan suya karıştığı tespit edildiği, fekal atıkların alıcı ortam olan suyu kirletici nitelikte olduğu, bu suretle olay kapsamında çevrenin kasten kirletilmesi suçunun olduğu anlaşılmıştır. Ancak, sanık hakkında, aynı nitelikteki eylem ile ilgili olarak tutulan 20.01.2013 tarihli tutanak uyarınca 14.03.2013 tarihinde düzenlenen iddia-name üzerine yapılan yargılamada, Bandırma 1. Sulh Ceza Mahkemesinin 2013/301 Esas sayılı dosyası ile mahkumiyet kararı verildiği, verilen hükmün açıklanmasının geri bırakıldığı ve itiraz edilmeden kesinleştiği, aynı yer ile ilgili olarak kirliliğe neden olacak faaliyetin daha önce de gerçekleştirilmesi nedeniyle tutulan 27.10.2012 tarihli tutanak uyarınca, 06.06.2013 tarihinde açılan dava birlikte değerlendirildiğinde hukuki kesintinin oluşmadığı, ilk tutanaktan sonra da kirlilik oluşturacak nitelikteki faaliyete devam edilmesi nedeniyle sanık hakkında zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasının gerekmesi karşısında" Y. 18. CD., E. 2017/4345 K. 2017/12411 T. 6.11.2017 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

TCK m. 181/1'deki suç seçimlik konulu -hava, su veya toprak- bir suç olduğu için hareket veya hareketlerin farklı konular üzerinde gerçekleştirilmesinin de ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Atık maddenin tek fiille birden fazla alıcı ortama verildiği hallerde tek suç oluşacaktır. Örneğin havaya verilen atıkların, bir süre sonra çökme etkisiyle toprağa geçtiği hallerde fail hakkında tek bir TCK m. 181/1'den hüküm kurulacak, ancak tek fiil ile iki farklı alıcı ortamda potansiyel bir tehlike yaratıldığı için bu durum TCK m. 3 ve m. 61 çerçevesinde dikkate alınacaktır¹²¹. Buna karşılık atık maddenin önce havaya, daha sonra toprağa verildiği hallerde fiil çokluğundan söz edilebiliyorsa ve diğer şartları da varsa TCK m. 43/1 çerçevesinde değerlendirme yapılacaktır.

Zincirleme suç için işlenen birden fazla suçun aynı suç olması da gerekmektedir. Bir suçun temel ve nitelikli şekli aynı suç kapsamında değerlendirildiğinden çevrenin kasten kirletilmesi suçlarının temel şekilleri ile m. 181/3-4 (nitelikli hal) arasında zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi mümkündür. Ancak maddenin birinci ve ikinci fıkrasında birbirinden bağımsız suçlar düzenlendiğinden failin atık maddeyi izinsiz olarak ülkeye soktuktan sonra kanunda öngörülen şekilde alıcı ortamlardan birisine vermesi halinde zincirleme suç hükümlerinin uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca bu durumda fiil tekliğinden ve dolayısıyla fikri içtimadan söz etmek de mümkün olmayacağından fail her iki suçtan gerçek içtima hükümlerine göre ayrı ayrı sorumlu tutulacaktır¹²².

Zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi için failin birden fazla suçu bir suç işleme kararı kapsamında gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Nitekim Yargıtay, sanığın, farklı türdeki çeşitli atık maddeleri 4 ay ara ile yakıp ortadan kaldırdığı ve bu suretle çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlediği bir olayda, TCK m. 43/1'in uygulanma niteliğine sahip olup olmadığına ilişkin bir değerlendirme yapılmaksızın iki ayrı TCK m. 181/1'den hüküm kurulmasını hukuka aykırı bulmuştur¹²³. Ancak fail

¹²¹ Aynı yönde bkz.: **KAYAER**, s. 190. Yargıtay da vermiş olduğu bir kararda bu gibi hallerde tek eylemle iki alıcı ortamın, dolayısıyla çevrenin kirletilmesi suçunun oluştuğunu ve TCK'nın 3 ve 61. maddelerinde belirlenen ölçütlere göre cezanın bireyselleştirilmesi yoluna gidilmesi gerektiğini ifade etmektedir.: Y. 4. CD., 27.10.2020, E. 2020/11737, K. 2020/14048 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

¹²² Aynı yönde bkz.: **KAYAER**, s. 188.

¹²³ Y. 4. CD., E. 2011/16198 K. 2014/35422 T. 8.12.2014 (Lexpera, Erişim Tarihi: 12.07.2024).

karşısına çıkan fırsatlardan istifade ediyorsa – örneğin bazı günler etrafta kimsenin olmadığını görünce atıkları arıtma tesisine götürmek yerine nehre döküyorsa- bu durumda bir suç işleme kararının varlığından söz edilemeyeceğinden TCK m. 43/1 uygulama alanı bulamayacak, fail gerçek içtima hükümlerine göre cezalandırılacaktır¹²⁴.

2. Fikri içtima

TCK m. 181/1 ile birlikte TCK'de yer alan başka suç tiplerinin ihlal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Böyle bir durumda fail hakkında fikri içtima hükümlerinin uygulanıp uygulanamayacağının tespit edilmesi bakımından somut olayda fiil tekliğinin mi yoksa fiil çokluğunun mu bulunduğu özenle incelenmelidir.

İlk olarak çevrenin kasten kirletilmesi suçu neticesinde kişilerin yaralanıp ölebilmesi mümkündür. Bu durumda TCK m. 44'ün mü yoksa gerçek içtima hükümlerinin mi uygulanması gerektiği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüş TCK m. 181/1 neticesinde kişilerin kasten ya da taksirle öldürülmesi veya yaralanması halinde fiilin tekliğinden söz edilemeyeceğini, failin gerçek içtima hükümleri çerçevesinde sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmektedir¹²⁵. Aynı sonuca ulaşan başka görüş bir ise bu suçlar ile yaşama hakkı ve vücut bütünlüğünün korunduğunu dikkate alarak gerçek içtima hükümlerinin uygulanması gerektiğini, aksi bir değerlendirmenin failin cezasız kalması anlamına geleceğini belirtmektedir¹²⁶. Buna karşılık diğer bir görüş, TCK m. 44 çerçevesinde değerlendirme yapılması gerektiğini ileri sürmektedir¹²⁷. Esasen bu sorunun çözümünde zarar suçları ile tehlike suçları arasındaki içtima ilişkisinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Doktrinde zarar suçlarının tehlike suçları karşısında asli norm niteliğinde olduğunu belirten yazarlar

¹²⁴ MAVİŞ, s. 292.

¹²⁵ MAVİŞ, s. 293. Benzer yönde bkz.: KAYAER, s. 189; HACİFAZLIOĞLU, s. 603; MALKOÇ, s. 2985.

¹²⁶ Yokuş Sevük ayrıca özel bir içtima düzenlemesine yer verilmesi gerektiğini de ileri sürmektedir: YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 530. Gerçek içtima hükümlerinin uygulanması gerektiğine ilişkin olarak bkz.: KAYAER, s. 189.

¹²⁷ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, s. 420; TALAS, s. 1155; YILMAZ, 131. YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5591; ÖZGÜÇ, s. 241; OTACI, s. 309.

bulunmakla birlikte¹²⁸, biz iki suç arasında bu türden bir ilişkinin bulunmadığını, fiil teklığının söz konusu olduğu hallerde sorunun fikri içtima hükümlerine göre çözümlenmesi gerektiğini düşünüyoruz¹²⁹. Dolayısıyla çevrenin kasten kirletilmesi suçunun işlenmesine bağlı olarak yaralama veya ölüm neticesinin meydana geldiği olaylarda TCK m. 44'e göre değerlendirme yapılması gerektiğini kabul ediyoruz. Ayrıca bir olay kapsamında hem farklı hem de aynı neviden fikri içtima hükümlerinin uygulanabilmesi mümkün olduğundan, çevrenin kasten kirletildiği ve birden fazla kişinin öldüğü hallerde TCK m. 43/3 hükmü gereğince ölen kişi sayısı kadar suç ve cezanın oluştuğunu benimsiyoruz. Diğer bir deyişle, failin her bir öldürmeden dolayı ayrı ayrı cezalandırılması gerektiğini kabul ediyoruz.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun m. 181/1'de öngörülen şekli ile mala zarar verme suçunun da fikri içtima ilişkisi içerisinde bulunabilmesi mümkündür¹³⁰. Örneğin bir fabrikanın atık suyunu toprağa vermesi neticesinde o bölgedeki ekinlerin çürümesi durumunda hem bu suçun

¹²⁸ ÖNDER, s. 455. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: DOĞAN, K. (2014). Tehlike Suçları ile Zarar Suçu Arasındaki Suçların İçtima Sorunu, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C. 5, S. 16, s. 180 vd.

¹²⁹ GÖKTÜRK, s. 239.

¹³⁰ "Sanığın Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren Trakya Cam A.Ş isimli işyerinin işletme müdürü olduğu, sorumlusu olduğu işyerinden çevreye atık maddelerin gönderildiği, söz konusu atık maddelerin bir kısmının katılanın Nacarlı Köyü 551 parselde bulunan arazisine de ulaşarak bahçedeki ağaçlara zarar verdiği, katılanın Mersin 3. Sulh Hukuk Mahkemesinin 2014/7 değişik iş sayılı kararı ile de yaptırdığı keşif sonrasındaki bilirkişi raporuna göre de söz konusu atık maddelerin katılanın bahçesine gelmesi sonucunda ağaçların zarar gördüğünün tespit edildiği, bu şekilde çevrenin kasten kirletildiği iddiasıyla sanık hakkında kamu davası açılmıştır. içeriğine göre çevre kirliliğinin oluştuğu tespit edildiği takdirde sanığın tesis dahilinde kirliliği engellemeye yönelik gerekli tüm tedbirleri alıp almadığı araştırılmak suretiyle yüklenen eylemden kast ya da taksir şeklindeki kusurluluk türlerinden hangisinden sorumlu olduğu tartışılarak hukuki durumunun belirlenmesi ve katılana ait ağaç ve fidanların zarar görmesi nedeniyle olay kapsamında sanığın eylemi ile arasında uygun illiyet bağı bulunup bulunmadığı açısından da kusurluluk durumu tartışılarak TCK'nın 152/1-c maddesinin oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi gerekirken, eksik kovuşturma ve yetersiz gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması hukuka aykırıdır" Y. 4. CD., 14.6.2021, E. 2021/14648 K. 2021/19227 (Lexpera, Erişim Tarihi: 20.07.2024).

hem de mala zarar verme suçunun oluşacağı ve failin ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılacağı belirtilmektedir¹³¹. Keza Yargıtay da toprağa verilen artıkların bahçedeki ağaçlara zarar verdiğinin iddia edildiği bir olayda TCK m. 152/1-c'nin oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Atığın toprağa verilmesi eylemi ile ağaçlara zarar verme neticesi arasında nedensellik bağı kurulup objektif isna diyet yapılabiliriyorsa fail TCK m. 44 gereğince cezalandırılmalıdır.

Atık veya artıkların alıcı ortama verilmesi suçu ile hakkı olmayan yere tecavüz suçu da bir araya gelebilir. Yargıtay bu gibi hallerde failin ceza sorumluluğunun TCK m. 44'e göre belirlenmesini kabul etmektedir¹³². Doktrinde TCK m. 170, m. 172 ve m. 185 açısından da benzer değerlendirmeler yapılmaktadır¹³³.

Atık veya artıkların alıcı ortama verilmesi suçu ile birlikte TCK dışındaki kanunlarda hüküm altına alınan başka suç tiplerinin ihlal edilmesi de mümkündür. Bunlardan birisi de KVTKK m. 65'te yer alan düzenlemedir. Bu suçun konusunu tescil edilen sit alanları ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları oluşturmaktadır¹³⁴. Dolayısıyla atık veya artıkların alıcı ortamlara verilmesi suretiyle KTVKK m. 65'te tanımlanan suçun konularından birisine zarar verilmesi halinde tek fiil ile iki farklı suçun oluşması gündeme gelir. Bu durumda

¹³¹ **ARTUK**, s. 46. Fikri içtima hükümlerinin uygulanması gerektiğine ilişkin olarak aynı yönde bkz.: **GÜNGÖR**, s. 91.

¹³² "Sanığın, şikayetçiye ait tapulu taşınmaz inşaat atığı, hafriyat, taş ve moloz yığılması eyleminden dolayı sanık hakkında 5237 sayılı TCK.nun 44. maddesinde düzenlenen fikri içtima kuralı uyarınca en ağır cezayı gerektiren fiilden hüküm kurulması, buna göre de sadece 5237 sayılı TCK.nun 154/1. madde ve fıkrası suçundan dolayı sanığın cezalandırılması gerektiği gözetilmeden, iki ayrı suç kabulü suretiyle yazılı biçimde karar verilmesi," Y. 8. CD., 16.9.2014, E. 2014/2676 K. 2014/19727 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

¹³³ **MAVIŞ**, s. 293, 294; **YILDIZ**, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 212; **AYGÖRMEZ UĞURLUBAY**, s. 420; **YOKUŞ SEVÜK**, Özel Hükümler, s. 529; **ÖZGÜÇ**, s. 241, 242.

¹³⁴ 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m. 65'te "tescil edilen sit alanları ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanlarının bu Kanuna göre tebliğ veya ilan edilmiş olmasına rağmen yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarar görmesine kasten sebebiyet verenler" hakkında hapis cezası veya adli para cezası uygulanacağı belirtilmiştir.

da failin ceza sorumluluğu TCK m. 44'e göre belirlenmelidir¹³⁵. Orman Kanunu m. 93/2'de yer alan suç açısından da benzer bir durum söz konusudur¹³⁶. Atık maddenin kesinleşmiş orman sınırları içerisinde bir alana bırakılması ve miktar itibariyle işgal ve faydalanma suçunu oluşturması halinde tek fiil ile her iki suç da ihlal edilmiş olacak ve failin ceza sorumluluğu TCK m. 44'e göre belirlenecektir¹³⁷.

3. Kabahatler ile İçtima

Tek fiil ile TCK m. 181/1 ve çeşitli kanunlarda düzenlenen kabahatlerin oluşması da mümkündür. Kabahatlerin haksızlık içeriği suçlara nazaran daha az olduğu için fiilin çevreye zarar vermeye elverişli olmadığı hallerde çevre kabahatlerinin oluşmuş olabileceği her zaman göz önünde

¹³⁵ **MAVİŞ**, s. 294. "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun arkeolojik sit alanlarına ilişkin 05/11/1999 tarihli, 658 sayılı ilke kararının 3-b maddesinde, 3. derece arkeolojik sit alanlarına cüruf dökülemeyeceğinin açık olarak belirtildiği, sanıklar M.. A.. ile B.. Ş..'in eylemleri neticesinde çevreyi kasten kirletip, ayrıca 3. derece arkeolojik sit alanına fiziki müdahalede buldukları, bu kapsamda sanıkların eyleminin 2863 sayılı Kanun'un 65/b ve TCK'nın 181/1. maddesinde düzenlenen suçları oluşturacağı, TCK'nın 44 maddesinde düzenlenen fikri içtima kaidelerinin objektif koşullarının "tek bir fiilin bulunması" ve "birden fazla kanun hükmünün ihlali"nden ibaret olduğu, sanıkların, işlediği fiille birden fazla suçun oluşmasına sebebiyet vermeleri karşısında, haklarında eylemine temas eden en ağır hüküm olan 2863 sayılı Kanun'a aykırılık suçundan mahkumiyetine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, ayrıca çevreyi kasten kirletmek suçundan mahkumiyetlerine ilişkin yazılı şekilde hüküm kurulması," Y. 12. CD., 3.12.2014, E. 2014/2512 K. 2014/24488 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

¹³⁶ "Orman Kanunu m. 93/2'ye göre "işgal ve faydalanma suçunun yeniden tarla açmak suretiyle veya yanmış orman sahalarında ya da kesinleşmiş orman kadastro sınırları içerisinde işlenmesi halinde verilecek ceza bir kat artırılır."

¹³⁷ **YOKUŞ SEVÜK**, Özel Hükümler, s. 532. "Sanıkların, ev inşaatlarından çıkan hafriyatı kadastro kesinleşmiş orman sınırları içindeki A.. İ.. C..K., numaralı orman bölümünde kalan dere mevkiine döktükleri anlaşılmıştır. suçun kesinleşmiş orman sınırları içinde işlenmiş olması ve dökülen hafriyatın miktarı da dikkate alındığında, anılan mevzuat ve düzenleyici işlemlere göre atığın; a) Alıcı ortam olan toprağı kirlettiği ya da kirletme ihtimalinin bulunduğu sonucuna varılırsa, işlenen bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşumuna sebebiyet verildiğinden TCK'nın 44. maddesi gereğince TCK'nın 181/1 ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 17, 93/1-2 maddelerine göre en ağır cezayı gerektiren suçtan, b) Alıcı ortam olan toprağı kirletmediği ya da kirletme ihtimalinin bulunmadığı sonucuna varılırsa, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 17, 93/1-2 maddelerinde tanımlanan suçtan, hüküm kurulması gerekir." Y. 4. CD., 1.12.2014, E. 2012/7009 K. 2014/34659 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024). Benzer yönde bkz.: Y. 4. CD., 8.3.2021, E. 2020/22782 K. 2021/7939 (Lexpera, Erişim Tarihi: 17.07.2024).

bulundurulmalıdır. Yargıtay KK m. 15/3, ÇK m. 20/son ve m. 27 düzenlemelerini göz önünde bulundurarak suç yargılamasına öncelik tanımakta ve atığın niteliği ve bırakıldığı alıcı ortam itibarıyla yapılan değerlendirmede fiilin TCK m. 181/1 kapsamında suç oluşturmadığının anlaşıldığı hallerde kabahatten dolayı idari yaptırım uygulanması yoluna gitmektedir¹³⁸. Ayrıca daha önce idari yaptırım uygulandığından bahisle suçtan hüküm kurulmamasını bozma sebebi yapmaktadır¹³⁹.

KK m. 41'de çevreyi kirletme kabahatleri düzenlenmiştir. Esasen KK m. 41/9 ile bu madde kapsamında yer alan kabahatlerin ancak belediye sınırları içerisinde uygulanabileceği kabul edilmişti. 7196 sayılı Kanun m. 60 ile m. 41/9 yer alan bu hüküm mülga edilmiş ve böylelikle m. 41'de yer alan kabahatlerin hem belediye sınırları içinde hem de belediye sınırları dışında işlenebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu durum TCK m. 181/1 ile KK m. 41 arasındaki ilişkiyi daha da önemli bir noktaya taşımıştır. KK m. 41'de atık veya artıkların niteliğine -evsel, kişisel, inşaat, kesilen hayvan gibi- ilişkin özel bir belirleme yapılmıştır. Doktrinde bir görüş KK. 41'deki atıkların niteliğinden yola çıkarak çevrenin kirletilmesi suçlarındaki atıkları dar bir şekilde yorumlamaktadır. Bu görüşteki yazarlara göre bireysel ve evsel atıklar çevrenin kirletilmesi kabahatinin konusunu oluşturmaktadır. Çevrenin kirletilmesi suçları ise daha ziyade sanayi atık ve artıkları aracılığıyla işlenmektedir. Bu sebeple bireysel ve evsel nitelikteki atık veya artıkların toprak, su veya havaya verilmesi halinde suçtan

¹³⁸ OTACI, s. 284.

¹³⁹ "Yerel Mahkeme tarafından sanık hakkında beraat kararı verilmiş, hüküm gerekçesinde sanığın yetkilisi olduğu şirketin bu eylem nedeniyle özel yasa niteliğinde olan 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20 nci maddesinin (b) bendi ikinci paragrafı gereğince idari para cezası ile cezalandırılması karşısında ayrıca Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen çevreyi kasten kirletme suçundan cezalandırılmasına karar verilmeyeceği, kaldı ki Türk Ceza Kanunu'nun 181 inci maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen çevreyi kasten kirletme suçunun kast unsuru itibarı ile oluşmadığı, bu suretle sanığın üzerine atılı çevreyi kasten kirletme suçunun unsurunun oluşmadığı belirtilmiştir. Ancak, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda çevrenin kirletilmesine ilişkin düzenlemelere yer verilmesine karşın, aynı Kanun'un 15 inci maddesinin üçüncü fıkrasında, bir fiilin hem kabahat hem de suç olarak tanımlandığı durumlarda, sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanabileceğini, suçtan dolayı yaptırım uygulanamayan hallerde ise kabahat dolayısıyla yaptırım uygulanacağı kuralına yer vermiştir. Dolayısıyla öncelikle yargılamaya konu olayda suçun oluşup oluşmadığının tespit edilmesi gerekir." Y. 4. CD., 9.1.2024, E. 2021/19508 K. 2024/180 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.07.2024).

değil, kabahatten yaptırım uygulanmalıdır¹⁴⁰. Kanaatimizce TCK m. 181/1’de atık veya artıkların niteliğine ilişkin herhangi bir ayrıma gidilmediğinden bu suçun her türlü atık veya artık vasıtasıyla işlenebilmesi mümkündür. Suçun diğer unsurları da gerçekleşmişse evsel ve bireysel atıkların alıcı ortama verildiği hallerde KK m. 15/3 gereğince TCK m. 181/1’den hüküm kurulmalıdır¹⁴¹. Yargıtay da evsel atıkların gemiden denize boşaltıldığı bir olayda çevrenin kasten kirletilmesi suçunun oluştuğunu kabul etmiştir¹⁴².

Çevreyi kirletme kabahatleri ile TCK m. 181/1 arasındaki temel farklılık, gerçekleştirilen fiilin çevreye zarar vermeye elverişli nitelikte olup olmamasından, teknik usullere aykırılık teşkil edip etmemesinden ve alıcı ortamdaki kaynaklanmaktadır. KK m. 15/3 hükmü sebebiyle m. 41’den hüküm kurulabilmesi için somut olayda TCK m. 181/1’in uygulanamıyor olması gerekmektedir. Örneğin Yargıtay beton kalıntılarının boş bir araziye (toprak) döküldüğü olayda söz konusu atığın, alıcı ortamı kirletmediğinin veya böyle bir ihtimalin bulunmadığının anlaşılması halinde KK m. 41/4 kapsamında değerlendirme yapılması gerektiğini belirtmiştir¹⁴³.

¹⁴⁰ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5579, 5580. Aynı yönde bkz.: HACİFAZLIOĞLU, s. 603.

¹⁴¹ YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirletilmesi, s. 213; YOKUŞ SEVÜK, Özel Hükümler, s. 536. “...Sanığın eyleminin çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturduğu ve 5326 sayılı Kanununun 15/3. maddesindeki, eylemin hem kabahat hem suç oluşturması halinde sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanır hükmü uyarınca sanık hakkında TCK’nun 181. maddesinin uygulanması gerektiği gözetilmeden, “aynı fiil nedeniyle aynı sanık için önceden verilmiş bir idari yaptırım kararı olduğu” şeklindeki gerekçeyle davanın reddine karar verilmesinin usul ve kanuna aykırı olduğu anlaşılmıştır” Y 4.CD., 24.11.2014, E.2014/17557, K. 2014/34071, OTACI, s. 284, dn. 8.

¹⁴² “Sanığın kaptanlığını yaptığı tekneyle yolcu gezdirdiği sırada teknenin tanklarındaki evsel atıkları denize boşalttığından bahisle çevrenin kasten kirletilmesi suçundan cezalandırılması talebi ile açılan kamu davasında Yerel Mahkemece; sanığın savunması, tanık anlatımı, bilirkişi raporu ve tüm dosya kapsamı bir bütün olarak değerlendirilerek sanığın mahkûmiyetine karar verilmiştir.... IV. GEREKÇE Vicdani kanının oluştuğu duruşma sürecini yansıtan tutanaklar belgeler ve gerekçe içeriğine göre yapılan incelemede; sanığın mahkûmiyeti yönündeki Yerel Mahkemenin inanç ve takdirinde hukuka aykırılık bulunmadığı anlaşılma bozma sebepleri dışındaki temyiz istemleri ile vesair nedenler yerinde görülmemiştir.” Y. 4. CD., 12.3.2024, E. 2021/42339 K. 2024/3178 (Lexpera, Erişim Tarihi: 05.08.2024).

¹⁴³ “Sanığın, olay tarihinde yetkilisi bulunduğu Tic. Ltd. Şti. Firmasının kamyonu ile beton kalıntılarını Karpuzkaya Köyü civarında boş araziye dökmek suretiyle çevre kirliliğine neden olduğu iddia edilmiştir... bilirkişiden, atığın alıcı ortamı kirlettiği ya da kirletme ihtimali

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu ve kabahatler açısından hayvan atıklarının da ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Kesilen hayvan atıklarının belli başlı yerlere bırakılması KK m. 41/3'te kabahat olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu durumda kesilen hayvanın ne tür bir hayvan olduğuna bağlı olarak HKK m. 14/f'de yer alan kabahatin oluşabilmesi de mümkündür. Yargıtay hayvan sakatatlarının çevreye bırakıldığı bir olayda kabahat yerine TCK m. 181/1'den hüküm kurulmasını hukuka aykırı bulmuştur¹⁴⁴. Hayvan atıkları açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer durum, sahipli hayvanlardır. HKK m. 5/2'de hayvan sahiplerinin, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini önleyici tedbirleri almakla ve zamanında ve yeterli seviyede tedbir almamalarından kaynaklanan zararları tazmin etmekle yükümlü oldukları kabul edilmiştir. HKK m. 28/b'de ise buna aykırı hareket eden kişilerin idari para cezası ile cezalandırılmaları öngörülmüştür. Sahipli hayvanların neden olduğu çevre kirliliği denilince ilk akla gelen fekal atıklardır¹⁴⁵. Fekal atıkların

taşıyıp taşımadığı yönünden, yukarıda (II/2) numaralı kısımda açıklanan yönetmelikler ya da ekleriyle birebir ilişki kurulmak suretiyle Yargıtay denetimine imkân sağlayacak içerikte rapor alınması gerekir. Atığın, anılan mevzuat ve düzenleyici işlemlere göre toprağı kirletmediği ya da kirletme ihtimalinin bulunmadığı sonucuna varılırsa, eylemin, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 24. maddesi de dikkate alınarak, inşaat atık ve artıklarını bunların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atmaya yaptırma bağlayan 41/4 maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerekir." Y. 4. CD., 8.2.2021, E. 2020/15202 K. 2021/3426 (Lexpera, Erişim Tarihi: 05.08.2024). Benzer şekilde bkz.: "Sanığın trol ağlarını keserek denize bırakma eyleminin ne şekilde "çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkların suya bırakılması" olarak kabul edildiği, bu eylemin su kirliliği yaratacak nitelikte olup olmadığı ve eylemin kasten kirletme suçunu mu yoksa kabahat mi olduğu araştırılıp tartışılmadan, eksik inceleme ve yetersiz gerekçe ile mahkumiyet kararı verilmesi" 4. CD., 17.6.2013-13941/19045, ZAFER/PAMUK/ÇAKIR, ZAFER, Hamide/ PAMUK, Gülfem/ÇAKIR, Kerim: Gerekçeli-Açıklamalı-İçtihatlı Kabahatler Kanunu, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 394.

¹⁴⁴ "Sanığın, mezbaha harici tek tırnaklı hayvan kesimi yaparak kesim atıkları olan sakatatları da çevreye bırakma biçimindeki yargılamaya konu eylemlerinin, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 14/f maddesi ile 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 41/3. maddesine göre idari yaptırımı gerektiren eylemler oldukları gözetilmeden, TCK'nın 181/1. maddesi gereğince mahkûmiyet kararı verilmesinin usul ve kanuna aykırı olduğu anlaşılmıştır." 18. CD., E. 2015/13085 K. 2016/2899 T. 17.2.2016 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.08.2024).

¹⁴⁵ 31.12.2004 tarihli ve 25687 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği m. 3'e göre fekal atık "Bir su kütlesinin özellikle bakteriyolojik açıdan kirlenmesine neden olan, insan veya sıcak kanlı hayvanların idrar, dışkı ve kalıntuları" şeklinde tanımlanmıştır

TCK m. 181/1’de yer alan suça vücut verebilmeleri açısından bırakıldıkları alıcı ortam önem arz etmektedir. Yargıtay, alıcı ortamın toprak olduğu hallerde bu atıkların toprağı kirleten ya da kirletme ihtimali bulunan atıklar olmadığını belirterek TCK m. 181/1’deki suçun oluşmayacağını kabul etmektedir. Ancak üçüncü kişilerin rahatsız edildiğı ya da onlar açısından bir zararın ortaya çıktığı hallerde KK m. 5/2 ve 28/b gereğince fail hakkında idari para cezasına hükmedilmesini öngörmektedir¹⁴⁶. Alıcı ortamın su olduğu veya toprak olmakla birlikte yeraltı suyunun varlığının tespit edildiğı hallerde ise Su Kirliliğı Kontrol Yönetmeliğı m. 3, 4 ve 6’ daki yükümlülüklerle aykırı şekilde hareket edildiğinden bahisle çevrenin kasten kirletilmesi suçunun oluştuğuna karar vermektedir. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere sahipli hayvanlarının fekal atıklarını su alıcı ortama bırakan kişi, tek fiille hem TCK m. 181/1’i hem de HKK m. 5/2’yi ihlal etmiş olacaktır. Bu durumda KK m. 15/3 hükmü gereğince fail hakkında suçtan hüküm kurulması gerekmektedir. TCK m. 181/1’de yer alan suçun oluşmadığı hallerde ise HKK m. 5/2 hükmünün uygulanıp uygulanamayacağını değerlendirilmesi gerekmektedir¹⁴⁷.

Atıkların toprağı verilmesi açısından ÇK m. 20/j ve m. 20/s’de yer alan kabahatler de dikkate alınmalıdır. ÇK m. 20/j’de “*Kanunda ve yönetmelikte öngörülen yasaklara veya standartlara aykırı olarak veya önlemleri almadan atıkları toprağı veren*” kişilerin idari para cezası ile cezalandırılmaları öngörülmüştür. ÇK m. 20/s’de ise umuma açık yerlerde her ne şekilde olursa olsun çevreyi kirleten kişiler hakkında idari para cezasına hükmedilmesi hüküm altına alınmıştır. ÇK m. 20/j ile TCK m. 181/1’i birbirinden ayıran unsur, kabahatin oluşması açısından hareketin çevreye zarar ver-

¹⁴⁶ “Fekal atık, alıcı ortam olan toprağı kirleten ya da kirletme ihtimali bulunan atık olmadığından alıcı ortam olan toprağın, dolayısıyla çevrenin kirletilmesi suçu oluşmayacaktır. Ancak sanığın, sahibi olduğu hayvanlardan kaynaklanan fekal atığı muhafaza ederken, zamanında ve yeterli seviyede tedbir alma yükümlülüğüne aykırı davranarak üçüncü kişileri rahatsız ettiği veya üçüncü kişilere zarar verdiği takdirde 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 24 ve 5199 sayılı Kanun’un 5/2, 28/b maddeleri gereğince idari para cezası verilip verilmeyeceğinin de tartışılması gerekir” 4. CD., 9.11.2021, E. 2021/26586 K. 2021/26659 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.08.2024). Aynı şekilde bkz.: 4. CD., 19.10.2021, E. 2021/17929 K. 2021/24834 T; 18. CD., 27.4.2016, E. 2015/13060 K. 2016/8837; 18. CD., 12.3.2018, E. 2018/1236 K. 2018/3347; 4. CD., 8.3.2021, E. 2021/3319 K. 2021/8063 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.08.2024).

¹⁴⁷ MAVİŞ, s. 296.

meye elverişli olmasının gerekmemesidir. ÇK m. 20/j düzenlemesi bu yönüyle soyut tehlike kabahati niteliğindedir. Dolayısıyla toprağa verilen atığın çevreye zarar vermeye elverişli olması halinde KK m. 15/3 gereğince TCK m. 181/1'den hüküm kurulması; elverişliliğin olmadığı durumlarda ise ÇK m. 20/j hükmü çerçevesinde değerlendirme yapılması gerekmektedir¹⁴⁸. ÇK m. 20/s ile TCK m. 181/1'i birbirinden ayıran unsur ise alıcı ortam ve bırakma hareketinin ilgili mevzuata aykırı olarak çevreye zarar verecek şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğidir. Nitekim Yargıtay tavuk ölülerinin ormanlık alana bırakıldığı bir olayda, söz konusu atıkların ilgili mevzuata göre tehlikeli atık sınıfında olmadığını, bu sebeple alıcı ortam olan toprağın kirlendiğinden söz edilemeyeceğini kabul ederek fail hakkında TCK m. 181/1'den hüküm kurulamayacağını benimsemiştir. Ancak Yargıtay bu olayın ÇK m. 20/s kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışılmaksızın fail hakkında beraat kararı verilmesini hukuka aykırı bulmuştur¹⁴⁹.

ÇK m. 20/s, m. 20/f'de yer alan kabahatlerin birbirinden ayırt edilmesi açısından ise Yargıtay kirliliğin görsel ya da yüzeysel nitelikte olup

¹⁴⁸ “Her türlü atık ve artığın toprak alıcı ortamına verilmesi yasaklanmış ise de, toprağı kirleten ya da kirlenme ihtimali bulunan atıkların neler olduğu yönetmeliklerde gösterilmiştir. Atığın, toprak alıcı ortama verildiği tarih itibarıyla çevrenin kirletilmesi suçunun oluşup oluşmadığı, ilgili yönetmelik ve eklerinde gösterilen atık listelerine göre belirlenmelidir. Dosyanın, üniversitelerin ziraat fakültesi toprak bilimi ve bitki besleme, çevre mühendisliği, kimya mühendisliği bölümlerinde çalışan öğretim üyesi bilirkişilerden oluşacak heyete tevdi edilerek, atığın alıcı ortamı kirlettiği ya da kirlenme ihtimali taşıyıp taşımadığı yönünden, ilgili yönetmelikler ya da ekleriyle birebir ilişki kurulmak suretiyle Yargıtay denetimine imkân sağlayacak içerikte rapor alınıp önce eylemin çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturup oluşturmadığı belirlenmeli, oluşmaması durumunda, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 24, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20/j bendi gereğince idari yaptırım kararı verilip verilmeyeceği de tartışılmalıdır.” Y. 4. CD., 22.2.2021, E. 2020/17958, K. 2021/5261 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.08.2024). “...Sanık hakkında “hafriyat atıklarını çevreye zarar verecek şekilde” toprak alıcı ortamına dökerek çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlediği iddiasıyla dava açılmıştır. ... Dosyada bilirkişi raporu bulunmamaktadır. ... Yargıtay denetimine imkân sağlayacak içerikte rapor alınıp, sonucuna göre sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerekir. ... Rapor içeriğine göre atıkların, toprak alıcı ortamını kirleten ya da kirlenme ihtimali bulunan atıklardan olmaması, dolayısıyla çevrenin kasten kirlenme suçunun oluşmaması durumunda, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 24, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20/j bendi gereğince idari yaptırım kararı verilip verilmeyeceği de tartışılmalıdır. 4. CD, 19.12.2014, 1112/36707, OTACL, s. 310, dn. 43.

¹⁴⁹ 18. CD., E. 2017/1954 K. 2017/5763 T. 15.5.2017 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.08.2024)

olmamasına göre ayırım yapmaktadır. Atığın, sadece görsel- yüzeysel kirlilik oluşturduğu hallerde ÇK m. 20/s; kirliliğin yüzeysel nitelikte olmadığı, o seviyeyi aştığı hallerde ise m. 20/j hükmünün uygulanıp uygulanamayacağı tartışılması gerektiğini kabul etmektedir¹⁵⁰.

Çevre kabahatleri ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de bu kabahatler karşılığında öngörülen idari para cezalarının miktarlarının oldukça düşük olmasıdır. Örneğin TCK m. 41/4'te söz konusu kabahatin tüzel kişi adına işlenmesi halinde verilecek idari para cezasının azami sınırı beş bin TL olarak belirlenmiştir. Bu miktar tüzel kişinin elde ettiği gelire kıyaslandığında oldukça düşük olduğu için caydırıcı bir nitelik taşımamaktadır¹⁵¹. Diğer taraftan tüzel kişinin temsilcisi veya görev üstlenen bir kişi tarafından katalog suçlardan birisinin işlenmesi durumunda ayrıca tüzel kişilere de idari para cezası uygulanmasını öngören KK m. 43/A, çevreye karşı suçlar açısından uygulanma niteliğine sahip değildir. Zira çevrenin kirletilmesi suçları katalog suçlar arasında sayılmamıştır. Ayrıca KK m. 43/A'da yalnızca söz konusu suçların tüzel kişi yararına işlendiği hallerde uygulanması öngörülmüştür. Dolayısıyla TCK m. 181/1'in işlendiği hallerde yalnızca bu suçu işleyen gerçek kişi -örneğin temsilci- hakkında hapis veya adli para cezası verilmesi söz konusu olacaktır (TCK m. 181/2-3-4 açısından ise TCK m. 60 de hükmü uygulanabilecektir). Oysaki Alman Düzene Aykırılıklar Kanunu (OWiG) m. 30, çevreye karşı işlenen suçlar açısından da uygulanma niteliğine sahiptir¹⁵². İlgili düzenlemede bir suç sebebiyle gerçek kişiler hakkında verilecek hapis veya adli para cezasının yanı sıra belirli şartlar altında tüzel kişiler hakkında da idari para cezasına hükmedilebilmesi öngörülmüştür¹⁵³. Bu sayede örneğin gerçek kişinin işlediği suçtan dolayı bir belediye aleyhine de OWiG m. 30 çerçevesinde idari para cezası uygulanabilmesi

¹⁵⁰ 4. CD, 19.12.2014, 37448/36699 OTACI, s. 310.

¹⁵¹ STEINZOR, s. 235.

¹⁵² Kanun metni için bkz.: https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/__30.html

¹⁵³ Kasten işlenen suçlar karşılığında verilecek para cezası 10 milyon; taksirli suçlar için ise 5 milyon Euro'ya kadar çıkabilmektedir. Eğer işlenen bir suç değil kabahat ise, para cezasının üst sınırı, OWiG m. 30/2 uyarınca, kabahat için öngörülen para cezasının üst sınırına göre belirlenmektedir.: SZESNY, André-M, "Bundesgerichtshof: Geldbuße nach § 30 Abs. 1 OWiG für jede rechtlich selbstständige Anknüpfungstat." <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=f71dec79-e4e5-4151-8dbe-8b7596fa9d85> (Erişim Tarihi: 28.07.2024).

mümkün hale gelmiştir¹⁵⁴. Ayrıca ilgili maddede öngörülen para cezaları oldukça yüksektir. Öyle ki doktrinde OWiG'nin 30. maddesi uyarınca verilen para cezalarının şirketleri yok etmek için kullanılacağı ifade edilmektedir¹⁵⁵. Kanaatimizce çevre sorunları ile etkin şekilde mücadele edilebilmesi için kanun değişikliğine gidilerek çevreye karşı suçların işlendiği hallerde gerçek kişiler suçtan dolayı cezalandırılırken tüzel kişiler hakkında da idari para cezasının uygulanmasını öngören düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

C. TCK m. 181/2 Açısından İçtima Hükümlerinin Değerlendirilmesi

1. Zincirleme suç

TCK m. 181/2'deki suçun da zincirleme suç şeklinde gerçekleştirilebilmesi mümkündür¹⁵⁶. Örneğin failin elinde bulundurduğu atıkları bir defada ülkeye sokmak yerine birkaç güne yayarak parça parça ülkeye sokması halinde hakkında verilecek cezanın TCK m. 43/1'e göre artırılması gerekir¹⁵⁷.

2. Fikri içtima

Sahte olarak düzenlenmiş bir resmî belgeye istinaden atık veya artıkların ülkeye sokulması doktrinde fikri içtima başlığı altında tartışılmaktadır. Örneğin atık veya artıkların ülkeye sokulabileceğine ilişkin herhangi bir izin bulunmamasına rağmen, sahte bir izin belgesi kullanılarak TCK m. 181/2'de öngörülen suç işlenmiş olabilir. Bu gibi hallerde TCK m. 212'de yer alan düzenlemeye atf yapılarak gerçek içtima hükümlerinin uygulanması gerektiği belirtilmektedir¹⁵⁸.

5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu (KMK) m. 3'te kaçakçılık suçları tanımlanmış ve m. 4'te bu suçların nitelikli hallerine yer verilmiştir. Kaçakçılık suçlarının konusunu oluşturan eşyanın atık veya artık niteliğinde olabilmesi de mümkündür (KMK m. 4/7, m. 12/2). Yargıtaya göre

¹⁵⁴ MITSCH, Wolfgang, *Recht der Ordnungswidrigkeiten*, Zweite Auflage, Berlin 2005, s. 168.

¹⁵⁵ KEMPF Eberhard, "Sanktionen gegen juristische Personen und Gesellschaften", *Kritische Justiz*, Vol. 36, No. 4, 2003, s. 468.

¹⁵⁶ YILMAZ, s. 140.

¹⁵⁷ MAVIŞ, s. 292.

¹⁵⁸ KAYAER, s. 191.

KMK m. 4/7 kapsamında belirtilen toplum ve çevre sağlığını tehdit edecek nitelikteki eşya özellikle zararlı atık ve artık madde veya tehlike yaratan eşyadır¹⁵⁹. Dolayısıyla atık bir maddenin izinsiz şekilde, herhangi bir gümrük işlemine tabi tutulmaksızın ülkeye sokulması hem KMK'yi hem de TCK m. 181/2'yi ihlal edebilecektir. Eğer söz konusu atık madde aynı zamanda çevre veya toplum sağlığını tehdit edecek bir niteliğe sahipse KMK m. 4/7 hükmünün uygulanması söz konusu olacaktır. Ancak bu halde iki suç arasında asli norm- tali norm ilişkisi bulunduğu için asli norm olan TCK m. 181/2'den hüküm kurulacaktır.

3. Kabahatler ile İçtima

TCK m. 181/2 ile birlikte ÇK m. 20/t'de düzenlenen kabahatin ihlal edilmesi söz konusu olabilmektedir. ÇK m. 20/t'deki kabahatin konusunu tehlikeli atıklar oluşturmaktadır. Kanun koyucu bu tür maddelerin ne suretle olursa olsun ülkeye sokulmasını kabahatin oluşması için yeterli görmüştür. TCK m. 181/2 için ise atığın niteliği önemsizdir. Bu atık tehlikeli bir atık olabileceği gibi evsel bir katı atık da olabilir. Dolayısıyla ülkeye sokulan atık, tehlikeli atık niteliğindeyse ve ülkeye izinsiz olarak sokulmuşsa tek fiil ile hem TCK m. 181/2 hem de ÇK m. 20/t oluşacaktır. Doktrinde bir görüş ÇK m. 27 hükmünden yola çıkarak böyle bir durumda failin hem TCK m. 181/2 hem de ÇK m. 20/t gereğince ayrı ayrı cezalandırılması gerektiğini ileri sürmektedir¹⁶⁰. Kanaatimizce KK m.15/3, ÇK m.27'de yer alan hükmü zımnen mülga ettiğinden failin yalnızca TCK m. 181/2'ye göre cezalandırılması gerekmektedir¹⁶¹.

D. TCK m. 182/1 Açısından İçtima Hükümlerinin Değerlendirilmesi

1. Zincirleme suç

Kanaatimizce taksirli suçların ve dolayısıyla çevrenin taksirle kirlenmesi suçunun zincirleme suç şeklinde işlenebilmesi mümkün değildir. Zira zincirleme suçun varlığı için fiilin bir suç işleme kararına dayalı

¹⁵⁹ 7. CD., E. 2016/2862 K. 2020/267 T. 7.1.2020 (Lexpera, Erişim Tarihi: 10.08.2024).

¹⁶⁰ ARTUK/GÖKCEN/ALŞAHİN/ÇAKIR, Özel Hükümler, s. 725; ARTUK, s. 47.

¹⁶¹ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 533; YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5593; YILDIZ, Çevrenin Kasten Kirlenmesi, s. 215; MAVİŞ, s. 296.

olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Taksirli suçlarda ise bir suç işleme kararının bulunduğu söylenemez¹⁶². Bu iki müessese nitelik olarak birbiriyle bağdaşmamaktadır.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun kesintisiz şekilde gerçekleştirildiği hallerde de tıpkı TCK m. 181/1’de olduğu gibi tek fiil ve tek suç söz konusu olur. Keza atığın tek fiille birden fazla alıcı ortama verilmesi durumunda da failin tek bir çevrenin taksirle kirletilmesi suçundan sorumlu tutulması gerekmektedir. Ancak bu gibi haller TCK m. 61 çerçevesinde göz önünde bulundurulmalıdır¹⁶³.

2. Fikri içtima

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu ile birlikte TCK’de düzenlenen başka suç tiplerinin ihlal edilmesi de söz konusu olabilmektedir. İlk olarak çevrenin taksirle kirletilmesi suçu neticesinde kişilerin yaralanıp ölebilmesi mümkündür. Örneğin bir fabrikanın içerisindeki katı atık havuzunda biriken sular yoğun bir şekilde tesisin güneyinde yer alan dereye doğru akarak çevreyi kirletmiş ve bu dere yatağında yüzen bir kişi de zehirlenerek yaşamını yitirmiş olabilir. Doktrinde bazı yazarlar çevrenin taksirle kirletilmesi suçu neticesinde kişilerin taksirle ölmesi veya yaralanması halinde failin gerçek içtima hükümleri çerçevesinde sorumlu tutulması gerektiğini ileri sürmektedir¹⁶⁴. Bizim de aynı görüşleri paylaştığımız bazı yazarlar ise bu durumda fikri içtima hükümlerinin uygulanması gerektiğini kabul etmektedir¹⁶⁵. Bu konuda ayrıntılı bilgi için daha önce TCK m. 181/1 için yaptığımız açıklamalara bakılmalıdır.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu ile birlikte m. 172/4, m. 173/2 ve m. 185/2’de düzenlenen suçların taksirli şekilleri içtima ilişkisi içerisinde

¹⁶² HAKERİ, 613; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, s. 535; MAVİŞ, s. 315; ÖNDER, s. 468; TOROSLU/TOROSLU, s. 366; YILDIZ, Çevrenin Taksirle Kirletilmesi, s. 230.

¹⁶³ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 385.

¹⁶⁴ YOKUŞ SEVÜK, Çevre Hukuku, s. 385; MAVİŞ, s. 316; HACIFAZLIOĞLU, s. 603.

¹⁶⁵ YAŞAR/GÖKCAN/ARTUÇ, s. 5615; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, s. 461.

girebilir¹⁶⁶. Bu gibi hallerde failin ceza sorumluluğu TCK m. 44'e göre belirlenmelidir¹⁶⁷.

3. Kabahatler ile İçtima

KK m. 41'de veya ÇK m. 20'de, bu maddeler altında düzenlenen kabahatlerin yalnızca kasten işlenebileceğine ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiştir. KK m. 9 hükmü gereğince bu kabahatler kasten veya taksirle işlenebilir. Bu sebeple TCK m. 181/1 ile çevrenin kirletilmesi kabahatine (KK m. 41) ilişkin olarak yapılan tartışmalar TCK m. 182/1 açısından da geçerli olacaktır. Kanaatimizce ilgili suç tipinde atık veya artıkların niteliğine ilişkin herhangi bir ayrıma gidilmediğinden çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun kişisel ve evsel atık veya artıklar bakımından işlenebilmesi de mümkündür. Bu durumda KK m. 15/3'ün açık hükmü gereğince failin çevrenin taksirle kirletilmesi suçundan dolayı cezalandırılması gerekmektedir¹⁶⁸. Her iki düzenleme arasındaki temel farklılık, gerçekleştirilen fiilin çevreye zarar vermeye elverişli nitelikte olup olmamasından ve atık veya artıkların çevreye verilmiş (toprak, su veya hava) şekinden kaynaklanmaktadır¹⁶⁹. Bu konuda ayrıntılı bilgi için TCK m. 181/1 açısından içtimanın değerlendirildiği başlığa bakılmalıdır. Failin fiilinin TCK m. 182/1'in tipikliğini oluşturmadığı- örneğin çevreye zarar verecek nitelikte olmadığı- hallerde KK m. 41'e göre değerlendirme yapılabilir.

SONUÇ

Çevrenin kirletilmesi suçları TCK'de hüküm altına alınmıştır. Suçun kasıtlı şekli m. 181'de; taksirli şekli ise m. 182'de düzenlenmiştir. TCK m. 181'in birinci ve ikinci fıkralarında birbirinden bağımsız iki ayrı suç hüküm altına alınmıştır. Aynı maddenin üçüncü dördüncü fıkralarında

¹⁶⁶ Örneğin taksirli bir davranışla içilecek sulara veya yenilecek, içilecek, kullanılacak ya da tüketilecek her türlü besin veya şeylere zehir katılmasına yahut da bunların bozulmasına neden olma halinde tek fiille TCK m. 185/2'nin işlenebileceği ifade edilmektedir: **YILDIZ**, Çevrenin Taksirle Kirletilmesi, s. 231.

¹⁶⁷ **MAVIŞ**, 316; **YILDIZ**, Çevrenin Taksirle Kirletilmesi, s. 231; **AYGÖRMEZ UĞURLUBAY**, s. 461.

¹⁶⁸ **MAVIŞ**, s. 317.

¹⁶⁹ "Sanığın trol ağlarını keserek denize bırakma eyleminin ne şekilde "çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkların suya bırakılması" olarak kabul edildiği, bu eylemin su kirliliği yaratacak nitelikte olup olmadığı ve eylemin kasten kirletme suçunu mu yoksa kabahat mi olduğu araştırılıp tartışılmadan, eksik inceleme ve yetersiz gerekçe ile mahkumiyet kararı verilmesi" 4. CD., 17.6.2013-13941/19045, **ZAFER/PAMUK/ÇAKIR**, s. 394.

ise bu suçların nitelikli halleri düzenlenmiştir. Çevrenin taksirle kirletilmesine ilişkin düzenlemede ise suçun hem nitelikli haline (m. 182/2) hem de neticesi sebebiyle ağırlaşmış şekline (TCK m. 182/1-c.2) yer verilmiştir.

Çevrenin kirletilmesi suçları açısından içtima bahsinde ilk değerlendirilmesi gereken husus zincirleme suç hükümleridir. Suçun kasıtlı şekli içerisinde düzenlenen her iki suçun da zincirleme suç şeklinde işlenebilmesi mümkündür. Ayrıca bir suçun temel şekli ile nitelikli şekli aynı suç sayıldığı için TCK m. 181/1 ile m. 181/3 ve m. 181/4 arasında; TCK m. 181/2 ile de m. 181/3 ve m. 181/4 arasında zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi mümkündür. Ancak birinci ve ikinci fıkrada birbirinden bağımsız suçlar düzenlendiğinden failin atık maddeyi izinsiz olarak ülkeye soktuktan sonra kanunda öngörülen şekilde alıcı ortamlardan birisine vermesi halinde zincirleme suç hükümlerinin uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Bu durumda gerçek içtima hükümleri uygulanmalıdır. Taksirle işlenen suçlarda bir suç işleme kararının varlığından söz edilemeyeceğinden çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun zincirleme suç şeklinde işlenebilmesi ise mümkün değildir.

İçtima açısından ikinci olarak değerlendirilmesi gereken fikri içtimadır. TCK m. 181/1 ile birlikte TCK'de veya diğer kanunlarda yer alan başka suç tiplerinin ihlal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin çevrenin kasten kirletilmesine bağlı olarak yaralama, ölüm veya malın zarar görmesi gibi neticeler ortaya çıkabilmektedir. Doktrinde tartışmalı olmakla birlikte bu gibi hallerde fiil tek olduğundan failin ceza sorumluluğunun fikri içtima hükümlerine göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bir olay kapsamında hem farklı hem de aynı neviden fikri içtima gerçekleşebileceğinden bu suç ile birlikte birden fazla kişinin öldüğü hallerde TCK m. 43/3 hükmü gereğince ölen kişi sayısı kadar suçun oluştuğu kabul edilmeli ve ceza da suç sayısına göre belirlenmelidir. TCK m. 181/1 ile birlikte KTVKK m. 65'te ve Orman Kanunu m. 93/2'de tanımlanan suçların ihlal edilebilmesi de mümkündür. Bu gibi hallerde de tek fiil ile iki farklı suçun oluşması gündeme geleceğinden TCK m. 44'e göre belirleme yapılması gerekmektedir.

İçtima açısından üçüncü olarak değerlendirilmesi gereken, kabahatler ile suçlar arasındaki içtima ilişkisidir. Çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesi suçları ile çevre kabahatleri arasındaki ilişki oldukça karmaşık ve tartışmalıdır. Fail tarafından gerçekleştirilen fiilin çevrenin kirletilmesi suçlarına vücut vermediği hallerde çevre kabahatlerinin oluşup

oluşmadığının ayrıca belirlenmesi gerekmektedir. Kabahatlerin haksızlık içeriği suçlara nazaran daha az olduğu için fiilin çevreye zarar vermeye elverişli olmadığı hallerde çevre kabahatlerinin oluşmuş olabileceği her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. ÇK m. 20, KK m. 41 ve HKK m. 5/2'de yer alan düzenlemeler bu açıdan oldukça önemlidir. Tek fille çevrenin kasten veya taksirle kirletilmesi suçunun ve çevre kabahatlerinin işlendiği durumlarda failin ceza sorumluluğu KK m. 15/3'te yer alan düzenlemeye göre belirlenmelidir. Dolayısıyla tek fiille çevrenin kasten veya taksirle kirletilmesi suçu ile birlikte çevre kabahatleri ihlal edilmişse suçtan dolayı yaptırım uygulanması gerekmektedir. Bu durum söz konusu suçların özellikle şirket bünyesinde işlendiği hallerde sorun yaratmaktadır. Zira tüzel kişinin temsilcisi veya görev üstlenen bir kişi tarafından katalog suçlardan birisinin işlenmesi durumunda ayrıca tüzel kişilere de idari para cezası uygulanmasını öngören KK m. 43/A, çevreye karşı suçlar açısından uygulanma niteliğine sahip değildir. Dolayısıyla kural olarak yalnızca çevrenin kirletilmesi suçlarını işleyen gerçek kişi hakkında hapis veya adli para cezası verilmesi söz konusu olmaktadır. Zira TCK m. 181/1 ve TCK m. 182 açısından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması da kabul edilmemiştir. Kanaatimizce çevre sorunları ile etkin şekilde mücadele edilebilmesi için kanun değişikliğine gidilerek çevreye karşı suçların işlendiği hallerde gerçek kişiler hakkında verilen hapis veya adli para cezasının yanı sıra tüzel kişiler hakkında idari para cezasının uygulanmasını öngören düzenlemelerin de yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKBULAK, Yavuz: "Çevreye Karşı Bir 'Özen Yükümlülüğü'nün Oluşturulması mı? Avrupa Birliği 'Çevre Suçları Direktifi'nin Zorlukları ve İlerleme Süreci (Bölüm 1)", <https://legal.com.tr/blog/cevre-hukuku/cevreye-karsi-bir-ozen-yukumlulugunun-olusturulmasi-mi-avrupa-birligi-cevre-suclari-direktifinin-zorluklari-ve-ilerleme-sureci-bolum-1/> (Erişim Tarihi: 22.07.2024).

AKBULUT, Berrin: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10. Baskı, Ankara 2023.

ALI, Mahrus/**WAHANISA**, Rofi/**BARKHUIZEN**, Jaco/**TERRAPHAN**, Papontee: "Protecting Environment through Criminal Sanction Aggravation," *Journal of Indonesian Legal Studies* 7, no. 1, 2022, s. 191-228.

- ARSLAN**, Uğur: “Çevre Ceza Hukukunda Nedensellik Bağının Tespiti Sorunu ve Çözüm Önerileri”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 1, 2022, s. 95-153.
- AŞAN**, Dilek: 1972 Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı, Su ve Çevre Teknolojileri Dergisi, S. 169, 2022, s. 37-38.
- ARTUK**, Mehmet Emin: “Çevrenin kasten kirletilmesi suçu (TCK M. 181)”, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, 2014, s. 37-48.
- ARTUK**, M. Emin/**GÖKCEN**, Ahmet/**ALŞAHİN**, M. Emin/**ÇAKIR**, Kerim: Ceza Hukuku Özel Hükümler, 20. Baskı, Ankara 2022 (Özel Hükümler).
- ARTUK**, M. E./**GÖKCEN**, Ahmet/**ALŞAHİN**, M. E./**ÇAKIR**, Kerim: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara 2022 (Genel Hükümler).
- AYGÖRMEZ**, Gülsün Ayhan: Çevre Ceza Hukuku: Çevre Ceza Genel Hükümler C. I, 1. Baskı, İstanbul, 2021.
- AYGÖRMEZ UĞURLUBAY**, Gülsün Ayhan: Çevreye Karşı Suçlar, Türk ve Alman Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar, 1. Baskı, Ankara 2015.
- BALCI**, Meral: “Çevre Ceza Hukukunun İdari Bağlılığı”, Journal of Penal Law and Criminology 10, S. 1, 2022, s. 41-95.
- CENDEL**, Nur/**ZAFER**, Hamide/**ÇAKMUT**, Özlem: Türk Ceza Hukukuna Giriş, 11.Baskı, İstanbul 2020.
- DEMİRBAŞ**, Timur: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara 2017.
- DIRECTIVE (EU) 2024/1203 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL**, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401203 (Erişim Tarihi: 23.07.2024).
- DIRECTIVE 2008/99/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL** <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099> (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

- DOĞAN**, Koray: "Tehlike Suçları ile Zarar Suçu Arasındaki Suçların İçtimal Sorunu", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C. 5, S. 16, 2014, s. 179-208.
- DURŞUN ÖZDEMİR**, Gizem, "Ekokırım Suçu ve Bazı Değerlendirmeler", Terazi Hukuk Dergisi, C. 18, S. 203, 2023, s. 74-83.
- DÜLGER**, Murat Volkan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, İstanbul 2021.
- FAURE**, Michael G. Faure: "The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe," Virginia Environmental Law Journal 35, no. 2, 2017, s. 321-356.
- GESETZ über ORDNUNGSWIDRIGKEITEN (OWiG)** https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/_30.html (Erişim Tarihi: 23.07.2024).
- GÖKTÜRK**, Neslihan: Fikri içtima, 1. Baskı, Ankara 2013.
- GÖRGÉNYI**, Ilona: "Environmental Human Rights and the Protection of the Environment through Criminal Law in the Light of Recent Developments," Journal of Agricultural and Environmental Law 17, no. 32, 2022, s. 130-143.
- GÜNEŞ**, Ahmet M.: Çevre Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2015.
- GÜNGÖR**, Mümin: "Çevrenin Kasten Kirletilmesi", Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi, C. 3, S.1-2, 2021, s. 73-96.
- HACİFAZLIOĞLU**, Ali: Teori ve Uygulamada Suçların İçtimalı (Bileşik Suç-Zincirleme Suç-Fikri İçtima), 1. Baskı, Ankara 2014.
- HAFİZOĞULLARI**, Zeki/ÖZEN, Muharrem: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara 2019.
- HAKERİ**, Hakan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 23. Baskı, Ankara 2020.
- İÇEL**, Kayıhan: Ceza Hukuku: Genel Hükümler, 5. Baskı, İstanbul 2018.
- JAROLÍMKOVÁ**, Andrea: "Enforcement of Environmental Protection through Criminal Law", Common Law Review 11, 2010, s. 33-36.
- KARAKEHYA**, Hakan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Ankara 2023.
- KAYAER**, Nebahat: Atık veya Artıklarla Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu. DEÜHFD, C. 21, S. 1, 2019, s. 139-203.

- KEMPF** Eberhard: Sanktionen gegen juristische Personen und Gesellschaften, Kritische Justiz, Vol. 36, No. 4 2003, s. 462-471.
- KOCA**, Mahmut/**ÜZÜLMEZ**: İlhan, Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara 2023.
- KRETSCHMER**, Bernhard: "Das Umweltstrafrecht und Das Umweltordnungswidrigkeitenrecht in Deutschland, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 2, Özel Sayı, 2010, s. 55-77.
- MALKOÇ**, İsmail: Açıklamalı Türk Ceza Kanunu, C. 3, 1. Baskı, Ankara 2013
- MAVIŞ**, Volkan: Türk Ceza Kanunu'nda Çevreye Karşı Suçlar, 1. Baskı, Ankara 2021.
- MITSCH**, Wolfgang: Recht der Ordnungswidrigkeiten, Zweite Auflage, Berlin 2005.
- NAGLY**, Anita: "The Protection of Water through Criminal Law," Journal of Agricultural and Environmental Law 14, 2019, no. 26, s. 130-143.
- OLGUN**, Eser: Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları: TCK m. 181, 182, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- OTACI**, Cengiz: "Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler", Ankara Barosu Dergisi, S. 1, 2015, s. 279-327.
- ÖNDER**, Ayhan: Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul 1992.
- ÖZBEK**, Veli Özer/**DOĞAN**, Koray/**BACAKSIZ**, Pınar/**TEPE**, İlker: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9. Baskı, Ankara 2019.
- ÖZDEMİR EKİCİ**, Didar: "Türk Ceza Kanunu, Kabahatler Kanunu ve Çevre Kanunu'nda Düzenlenen Gürültü Suç ve Kabahatleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", DEÜHFD, C. 21, S. 2, 2019, s. 1179-1215.
- ÖZEN**, Mustafa: "Çevreye Karşı Suçlar (TCK m. 181, 182)", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 1, 2010, s. 9-43.
- ÖZENBAŞ**, Nazmiye: "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları", International Conference on Eurasian Economies 2013, St. Petersburg 17-18 Eylül 2013, s. 924-931.

ÖZGENÇ, İzzet: Türk Ceza Hukuku, 19. Bası, Ankara 2023.

ÖZGENÇ, İzzet: Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi Genel Hükümler, 2. Bası, Ankara 2005 (Gazi Şerhi).

ÖZGÜÇ, Levent Emre: 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu, 1. Baskı, İstanbul 2020.

RICHTER, Nancy: Das deutsche Umweltstrafrecht in der Kritik – eine ineffektiv ausgestaltete Rechtsmaterie?, Bachelorarbeit, an der Hochschule Meißen (FH) und Fortbildungszentrums, Meißen 2021.

SINA, Stephan/ **DUIN**, Laurens/ **TRÖLTZSCH**, Jenny: Umweltdelikte 2021 Auswertung von Statistiken, Berlin 2023.

SINAR, Hasan: “Çevre Ceza Hukukunun Gelişimi ve Çevrenin Ceza Normları ile Korunması Rejimi Yönünden Almanya ve Fransa Örnekleri”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 2, 2013, s. 417-444.

STEINZOR, Rena: "How Criminal Law Can Help Save the Environment," Environmental Law 46, No. 1, 2016, s. 209-240.

SOYASLAN, Doğan: Ceza Hukuku, Genel Hükümler, 9. Baskı, Ankara 2020.

SZESNY, André-M: “Bundesgerichtshof: Geldbuße nach § 30 Abs. 1 OWiG für jede rechtlich selbstständige Anknüpfungstat.” <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=f71dec79-e4e5-4151-8dbe-8b7596fa9d85>, (Erişim Tarihi: 25.07.2024).

TALAS, Serdar: “Türk Ceza Kanunu’nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları”, İÜHFİM, C. 71, S. 1, 2013, s. 1147-1158.

TAŞKIN Ozan Ercan: “Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 1, 2016, s. 59-91 (Son Çare).

TAŞKIN, Ozan Ercan: “Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler”. Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C. 3, S. 1, 2015, s. 119-166 (Çevre Ceza Hukuku).

TOROSLU, Nevzat/ **TOROSLU**, Haluk: Ceza Hukuku Genel Kısım, 24. Baskı, Ankara 2018.

- UHLMANN**, David M.: "Protection of the Environment through Criminal Law: An American Perspective," *Law Review* 6, no. 2, 2016, s. 144-163.
- ÜNVER Yener/NUHOĞLU**, Ayşe, *Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku*, İstanbul 1999.
- YALÇIN SANCAR**, Türkan/**KÖPRÜLÜ**, Timuçin, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları*, 1. Baskı Ankara 2014.
- YAŞAR**, Osman/ **GÖKCAN**, Hasan Tahsin/**ARTUÇ**, Mustafa: *Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*, C. 4, 2. Baskı, Ankara 2014.
- YAŞAMIŞ**, Firuz D.: "Çevre Ceza Hukuku'nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu", *TBB Dergisi*, S. 58, 2005, s. 137-148.
- YENİSEY**, Feridun/**PLAGEMANN**: Gottfried, *Alman Ceza Kanunu Strafgesetzbuch (StGB)*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 2015.
- YILDIZ**, Ali Kemal: "Çevrenin Kasten Kirletilmesi", in *Özel Ceza Hukuku C. 5: Genel Tehlike Yaratan, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar*, İstanbul 2019, s. 181-218 (Çevrenin Kasten Kirletilmesi).
- YILDIZ**, Ali Kemal: "Çevrenin Taksirle Kirletilmesi", in *Özel Ceza Hukuku C. 5: Genel Tehlike Yaratan, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar*, İstanbul 2019, s. 219-234 (Çevrenin Taksirle Kirletilmesi)
- YILMAZ**, Sacit: *Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları*. 1. Baskı, Ankara 2013.
- YOKUŞ SEVÜK**, Handan: *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 3. Baskı, Ankara 2020 (Özel Hükümler).
- YOKUŞ SEVÜK**, Handan: *Çevre Hukuku: Doğal Çevrenin Korunması*, 2. Baskı, Ankara 2017 (Çevre Hukuku).
- ZAFER**, Hamide: *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK 1-75*, 8. Baskı, İstanbul 2021.
- ZAFER**, Hamide/ **PAMUK**, Gülfem/**ÇAKIR**, Kerim: *Gerekçeli-Açıklamalı-İçtihatlı Kabahatler Kanunu*, 1. Baskı, İstanbul 2014.
- <https://www.ipcc.ch/2021/08/09/ar6-wg1-20210809-pr/> (Erişim Tarihi: 20.07.2024)

<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/30-binden-fazla-canli-turunun-nesli-tukenme-tehlikesi-altinda-41477278> (Erişim Tarihi: 20.07.2024).